

(DER JUDE)

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואָך.

→ פערלאג: חברה „אחיאסף“. ←

דער פרייז פיר רוסלאנד:
גאנץ יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב יאָהרליך —.3 רוביל:
פיערטעל יאָהרליך 1.50 רו״כ.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן —.6 פלארין.
האלביאָהריג —.3 „
פירטעליאָהריג 1.50 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Krakau, 29 März 1900. נומר 13. קראקויא, ניסן תר״ס.

ה. תר״ס → וואכען-קאלענדער (לוח) ← 1900

די טעג פון: חודש	וואָך	ניסן (מאַרט) אפריל-קוויטשען		נייער ס.: אפריל	אלט. ס.: מארט
ב	זונטאג		אפריל)	1	19
ג	מאנטאג			2	20
ד	דינסטאג			3	21
ה	מיטוואך			4	22
ו	דאנערס.			5	23
ז	פרייטאג			6	24
ח	שבת	פ׳ מצורע, שבת הגדול.		7	25

טאג	יאהר	קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.
ב	ה.ת״ב	פערברענט אויף קדוש השם 6 אנוסים אין ליסאבאָן.
ג	ה. רנ״ב	געחתמ׳ט די גזרה ארויסצוטרייבען די יודען פון שפאניען.
ד	ה. תקעג	נפטר געוואָרען אין הוראדנא הג׳ ר׳ יהושע העשיל ריינעס.
ה	ג. תת״ל	איז טיטוס געקומען אין דער 2-טער מויער פון ירושלים.
ה	ה.תרנ״א	עלילת-דם אין קארפו וועגען א געהרג׳ט יודיש מיידיל.
ו	ב. תפ״ח	האָט יהושע געשיקט מרגלים נאָך יריחו.
ו	ה. שנ״ז	נפטר געוואָרען הג׳ ר׳ שמואל קצינלבויגען אין ווענעדיג.
ז	ה. תקכג	האָט דער פאפסט פערבאָטען דעם בלוט-בלבול קעגען יודען.
ח	ה.שפ״ט	פערברענט פיעל אנוסים אויף קדוש השם אין שפאניען.

אינהאלט:

צו אַבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Gertrudy 19.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25,
mündlich: Twarda 6, Thür II.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien I, Rudolfsplatz 6.

אין לאדז, ביי אונזערעם פערטרעטער:
S. Hochberg, Lodz, Cegielnianastr. 36.

„דער יוד“ איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער:
1920 a Nachtrag VII.

II. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 13.

דער פּרייז פֿיר רוסלאַנד:
גאַנץ-יאָהרליך —.5 רוביל.
האַלב-יאָהרליך —.3 רוביל.
פֿירטעל-יאָהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאָהלען אין 3 ראַטען:
ביים אבאָנירען — 2 רוביל
דען 1טען אַפּריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „
ענדערען די אַדרעסע קאָסט 20 קאָפּ.

צייטשריפֿט
פֿיר אַלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואָך.
פֿערלאַג: חברת „אחיאסף".

אַבאָנאַמענטס פּרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגאַרן —.6 פֿלאָרין.
האַלביאָהריג „ —.3
פֿירטעליאָהריג „ 1.50
דייטשלאַנד —.10 מאַרק.
ארץ ישראל —.12 פֿראַנק.
אַנדערע לענדער —.15 „
אַמעריקא, ענגלאַנד —.10 שילינג.
פּרייז פֿון מודעות (אַנצייגען):
פֿיר יעדע קליינע שורה פּעטיט 10 קרייצער, 25 פּפֿעניג, 10 קאָפּ.
Erscheint Donnerstag.

Krakau, 29 März, 1900. נומר 13. קראַקויא, אדר ב׳ תר״ס.

מיר בעטען אַלע אַבאָנענטען ביים אַריינשיקען די צווייטע ראַטע אויפֿצוגעבען דייטליך דעם נומער פֿון אַדרעס.

צו די געעהרטע אַבאָנענטען!

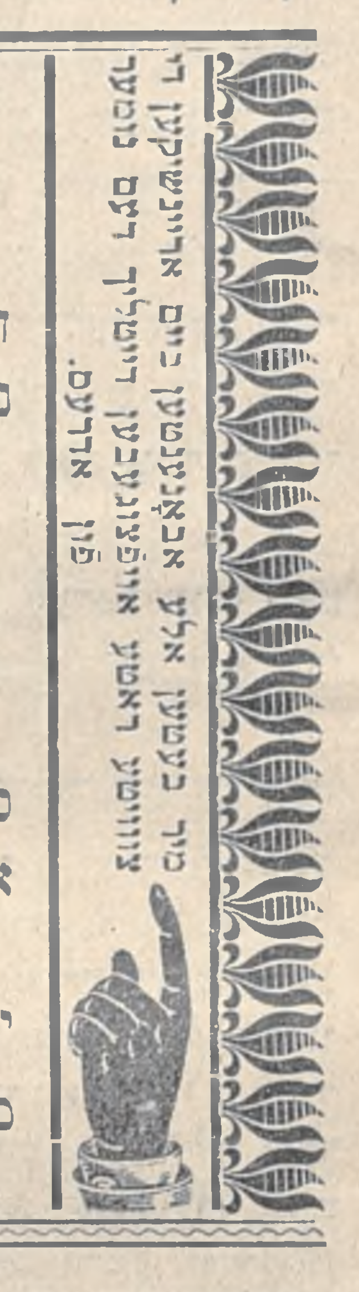
די יעהרליכע אַבאָנענטען וועלכע האָבען נור איינגעצאָהלט די ערשטע ראַטע 2 רובל, אויך די וואָס האָבען אַבאָנירט נור אויף ¼ יאָהר געפֿינען מיר פֿאַר נייטהיג צו ערמאַנען, אַז מיט דיזער נומער ענדיגט זיך זייער אַבאָנאַמענט און מיר בעטען זיי באַלד צו שיקען

די צווייטע ראַטע 2 רובל

(און די וואָס אַבאָנירען קוואַרטאַלנע 1,50 רובל)

כדי מיר זאָלען קענען פֿעראָרדנען, אַז יעדער זאָל בעקומען די ווייטערע נומערן פֿונ׳ם „יוד" פּינקטליך אין דער צייט.

מיר זענען דערביי מודיע, אַז ביי דעם איינצאָהלען די צווייטע ראַטע האָבען אַלע יעהרליכע אַבאָנענטען דאָס רעכט צו בעקומען די יודישע געשיכטע פֿון פּראָפֿעסאָר גרעטץ, וועלכע קאָסט 4 רובל, **פֿיר 1 רובל** (אויסער פּאָרטאָ 50 קאָפּ.)

טוראַרבייט ביי יודען וואָלט געדאַרפֿט זיין איינע פֿון די אַנגענעהמסטע אַרבייטען.

ווי קומט דאָס אָבער, אַז די קולטוראַרבייט איז אַזוי שווער? אַז די גוטע ליטעראַטור בלייבט ליגען ניט געלעזען, און מאַכענדיג דעם וועג פֿון טיפּאָגראַפֿיע צום לעזער פֿאָהרט זי קרעכצענדיג, ווי אויף ניט געשמירטע רעדער?

צי זענען אונזערע ביכער צו טהייער, אַז דאָס פֿאָלק איז ניט בכח פֿאַר זיי צו בעצאָהלען? דאָס געוויס ניט. אומעטום איז די קאָנקורענץ גרויס. די קאָנקורענץ וואָס נייטהיגט דעם פֿאַבריקאַנט צו מאַכען וואָהלפֿעלער זיין סחורה, זי נייטה אויך דעם מוכר ספרים, דעם בוכהענדלער צוצושטעלען דעם יודישען לעזער וואָהלוועלע ביכער. דאָס יודישע בוך ווערט געדרוקט סטערעאָטיפּ מיט דער ערנסטער שריפֿט אויפֿ׳ן ערנסטען פּאַפּיער און עס ווערט פֿערקויפֿט בילינ כמעט פֿאַר׳ן פּרייז פֿון פּאַפּיער. דאָס געדרוקטע בוך צוגעהט זיך צווישען די מאַסען פֿון פֿאָלק. בשעת דער פּוילישער הערויסגעבער דרוקט אַ בוך אין 500 עקזעמפּלאַרען, רעכענט דער יודישער אויף 5000 קויפֿער.

בלייבט דאָך אַליין וויעדער די פֿראַגע, פֿאַרוואָס ריהרט זיך דאָס פֿאָלק ניט פֿון אָרט, פֿאַרוואָס דוכט זיך אָפּט, אַז די גוטע ליטעראַטור קומט ניט צו צום פֿאָלק, און דער רעכטער ליטעראַטאָר, אָהן אַ שום שייכות צום לעזער, שרייט ווי אַ פֿערבלאָנדזעטער אין אַ מדבר?

ניט דעריבער אפשר, ווייל די גוטע ליטעראַטור איז זעהר אָרים, ווייל זיי, די גוטע ביכער, ווערען פֿאַרטרונקען פֿון די טויזענדער שלעכטע ביכער, ווייל אויף צעהנדלינער ראָמאַנען פֿון שמר און קאָמפּאַניע בעוויזט זיך זעלטען, זעלטען אַ רעכט גוט ווערק?

דאָס געשמאַק ביי די גרויסע מאַסען פֿון פֿאָלק קען ניט זיין פֿיין אויסגעבילדעט. עס איז אָבער פֿיעל לייכטער נאַכצוגעבען דעם שלעכטען געשמאַק ווי צו געפֿינען אַ שפּייז פֿאַר אַ איידעלען מאָגען. און ד

Pr. III. 32/00
2

Do p. Michała Berkowicza odp. redaktora czasopisma „Der Jude" Kraków.

C. k. Sąd krajowy jako prasowy na wniosek c. k. Prokuratora Państwa stosownie do przepisu § 493 pk. orzekł, że zamieszczony w Nrze 11 czasopisma „Der Jude" z dnia 15 marca 1900 na str. 9. łam 1. ust. 3 od góry artykuł bez tytułu zawiera znamiona występku z § 300 uk., że zakazuje się rozszerzania tego artykułu zatwierdza się zarządzoną przez c. k. Prokuratoryę Państwa konfiskatę pomienionego numeru a cały nakład takowego ma być zniszczonym, albowiem autor w artykule tym wyszydza i poniża zarządzenia c. k. Dyrekcyi Policyi w Krakowie oraz pobudza do pogardy i nienawiści przeciw tejże władzy.

Równocześnie na wniosek c. k. Prokuratoryi Państwa stosownie do przepisu § 20 ust. pras. poleca się redakcyi czasopisma „Der Jude", aby uchwałę tę w najbliższym numerze czasopisma na pierwszej stronie takowego pod rygorem skutków z § 21 ust. pras. bezpłatnie zamieściła.

C. k. Sąd krajowy karny.
Kraków dnia 17 marca 1900.
Morelowski m. p.

ביכער און לעזער.

מיר יודען לערנען זיך אַלע, אַלע יודען קענען לייענען, ווייל אַלע לערנען זיך דאַווענען. זעלטען געפֿינט מען ביי אונז אַ יודען וואָס זאָל ניט קענען שרייבען און זעלטען געפֿינט זיך ביי אונז אַ יודענע וואָס זאָל ניט קענען לייענען איהר צאינה־וראינה.

און אויב מיר האָבען יאַ אַזאַ גרויסע מעלה, אַז מיר זענען יאַ כמעט אַלע געלערנטע, וואָלט דאָך אין־פֿלוג לייכט זיין צו בילדען ווייטער די גרויסע מאַסען פֿון פֿאָלק. יעדעס בוך וואָלט געדאַרפֿט לייכט אַריינדרינגען אין די אונטערסטע קלעסען, יעדער גוטער געדאַנקען אין דער ליטעראַטור וואָלט געדאַרפֿט אַריין אין מה פֿון פֿאָלק, און די קול-

וואָס גיבען נאָך דעם גראָבען פערלאַנגען פון פּראָסטען פאָלק האָבען די לייכטעסטע אַרבייט.

און ניט דעריבער אַליין, וואָס שמ"ר און קאָמפּאַניע האָבען פערהאַפט דעם גאַנצען ביכערמאַרק, ניט דעריבער אַליין האָט דער יוד וועניג נוטצען פון לייענען. עס איז דאָ נאָך אַ אורזאַכע. דאָס געוועהנליכע פאָלק האָט זיך נאָך ניט אויסגעלערנט צו לייענען ווי עס דאַרף צו זיין.

ערשטענס, איז אונזער לעזער ניט געוואוהנט צו זוכען אין דער וועלטליכער ליטעראַטור, ד. ה. אין ערצעהלונגען, לידער און צייטונגס־אַרטיקלען אַ ערנסטע שפּייז פאַר זיין גייסט, אַ ריינעם איידעלען פערגעניגען פאַר די נְשָׁמָה. דאָס, מיינט ער, קען מען נור געפינען אין אַ אַלטען מוּסָר סֵפֶר, אין אַ חַיֵי אָדָם א. ד. גל. ער גלויבט אָבער ניט, דאָס דער היינטיגער עהרליכער שרייבער, וואָס שרייבט פאַר'ן פאָלק שרייבט אויך מיט דעם זעלבען הייסען פייער, מיט דעם זעלבען בלוט פון זיין האַרצען ווי פאַר צייטען דער פערפאַסער פון "חוֹבַת הַלְבָבוֹת". ער גלויבט ניט, דאָס די מַעֲשׂוֹת פון אַבראַמאָוויטש'ען, לְמָשָׁל, זענען געשריבען געוואָרען מיט אַ צובראָכען געמוטה פון אַ טיעף פיהלענדען יודישען פאָלקספריינד. דער לעזער זוכט אין אַ בוך עפּיס אַ מעשה'לע, אַ געלעכטעריל, אָדער עפּיס אויף וואָס זיך אויסצווויינען, און ער פרעגט זיך וועניג נאָך אויב ער וויינט אויף די אומגליקען פון שמר'ס אויסגעטראַכטע העלדען, אָדער צי ער לאַכט אויף מאטקע חַבַד'ס פוילע וויטצען, אָדער אויף די שפּיציגע שאַרפע סאַטירע־געלעכטערליך פון אַ שלום אַבראַמאָוויטש'ן. דער געוועהנליכער לעזער, לייענט אַ בוך ניט פאָדערענדיג פון פערפאַסער, אַז ער זאָל איהם ערקלערען און צוגלידערן זיין אייגענעם לעבען. ער וויל זיך נור ביים בוך די צייט פערטרייבען, און אַז עס פאַלט איהם אַריין אין די הענד אַ ווערק פון אַ גאָט געבענשטען שרייבער דערקענט דער לעזער אין איהם ניט די מַעֲלוֹת, ווי ער האָט ניט דערקענט די חֶסְרוֹנוֹת אין די מעשׂיות פון שמ"ר און בלאָשטיין.

און אויך דער קלענערער לעזער, וועלכער האָט שוין געהערט עפּיס וועגען דער וויכטיגקייט פון אַ עהרליכער ליטעראַטור קען נעביך ניט לייענען דאָס וואָס ער קריגט אין דער האַנד.

עס איז לייכט צו לייענען און פערשטעהן אַ צייטונגס אַרטיקעל, עס איז אָבער שווער צו לייענען אַ ערצעהלונג, נאָך שווערער אַ גוטעס ליעד און שווערער פאַר אַלס איז צו לייענען ווי עס דאַרף צו זיין אַ גוטעס טהעאַטערשטיק. עס קלעקט ניט דורכצולייענען אַ פאָר שורות גיך ווי וואַסער, מען מוז זיך קענען אָבשטעלען, וואו עס דאַרף צו זיין, מען מוז די פעהיגקייט האָבען מיט בעשטימטע ווערטער צו פערבינדען בעשטימטע פאָרשטעלונגען, געדאַנקען און געפיהלען.

פונקט ווי עס קלעקט נאָך ניט צו הערען אַ מעלאָדיע, מען מוז נאָך קענען פערבינדען מיט די טענער פון דער מעלאָדיע מענשליכע געפיהלען פון ליעבע, קומער, שמערץ, פרייד, אַזוי מוז מען קענען ביי אַ געוויסע פעראייניגונג פון שטומע ווערטער פערבינדען מענשליכע געפיהלען, געדאַנקען און פאָרשטעלונגען. מען דאַרף קענען פון די טויטע ווערטער אַרויסלייענען אַ לעבעדיגע מענשליכע זעעלע. דער ווער עס האָט זיך דאָס אויסגעלערנט, וועט שוין קיינמאָל ניט זיין קיין לעזער פון די שלעכטע מעשׂיות, ער וועט באַלד אַרויספיהלען די פאַלשקייט פון שלעכטען שרייבערס ווערטער, שמ"ר און קאָמפּאַניע וועלען איהם אָבעקלען, און ער וועט צוגלייך מיט יעדען קלוגען לעזער ניט נור פערשטעהן די וויכטיגקייט פון אַ גוטען בוך, נאָר ער וועט דאָס אויך פ י ה ל ע ן.

ביי אַנדערע פעלקער מיט רייכע ליטעראַטורען, לערנט אויס דאָס טהעאַטער דעם פאָלק לייענען. די פאָלקסטהעאַטערס געבען דעם פּראָסטען

פעלעטאָן.

וואָס טהוט מען?

I.

אַ בריעף פון מנחם מענדל'ן צו שלום עליכם'ן.

שלום לכבוד ידידי היקר וכ' וכ' וכ' מהור"ר שלום עליכם נ"י.

ראשית באתי להודיעכם, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונס אַנדערען נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן. **והשנית** זייט וויסען אַז איך בין אייך איין אמת'ער גוטער פריינד; גלויבט מיר וואָס איך ווינש אייך זאָל דאָס מיר אָנגעהן האַטש האַלב! וועט איהר דאָך פרעגען פאַר וואָס? — פאַר אייערע פעליעטאָנען. איך שוועהר אייך בנאמנות, איהר האָט מיך ממש מחיה געוועזן. ווען איך זאָל זיין מיט אייך בעקאַנט, וואָלט איך אייך נור אַרומגעחאַפּט קושען! דאָס הייסט קענען; קען איך אייך, נאָר איך האָב נישט דאָס עזות צוגעהן צו אייך און זאָגען: „דאָס בין איך מנחם מענדיל". דערפאַר טאָקי האָב איך מיך מישב געווען איך וועל אייך בעסער אַרויסשרייבען אַלסדינג דורך אַ בריוויל, ווארום איך האָב אייך זעהר אַסך צו זאָגען. נאָר איידער עפּיס וואָס וויל איך אייך פרעגען אַ פאָר ווערטער, איהר מוזט דאָס מיר קלאָהר מאַכען, איך קען דאָס ניט פערשטעהן בשום אופן: מילא מיך אַז איהר קענט אַזוי איז קיין חדוש נישט — איהר זעהט מיך כמעט אַלע טאָג שוין פון עטליכע יאָהר זיך דרעהען אַרום דער בערזע. „ווערקמירדיג"! אַלע מאָל ווען איך באַגעגען מיך מיט אייך מיין איך, אַז איך אייך — זעה, און איהר מיך — ניט; צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז איהר זעהט מיך דורך און דורך; אַ פנים אַז ברילען איז טאָקי אַ רעכטע סגולה?.. נאָר דאָס איז בלאָטע; וואָס איז מיר יאָ אַ חדוש? פון וואַנען זענט איהר אַזוי קלאָהר אין א י ה ר, איך מיין מיין זוגתי הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'? פון וואַנען ווייסט איהר וואָס ביי אונז אין מאזעפּעווקע קאָכט זיך און ווער האָט אייך דערצעהלט פון מיין שוויגער און פון איהר תורה? נאָר נישט דאָס איז דער שפּיץ פון מיין שרייבען; צו אייך, איך האָב מיט אייך צו שמועסען זעהר אַ נייטהיגען ענין; איך וויל מיך פאַר־שטעהט איהר מיט אייך האַלטען איין עצה, זאָגט מיר, ליבער שלום עליכם:

וואָס טהוט מען???

בעשרייבען אייך מיין איצטיגע לאַגע איז דאָך ניט שייך, איהר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, אַז דאָ אין יעהופּעץ האָב איך שוין ניט וואָס צו טהון; עס האָבען זיך ברוך השם אויסגעלאָזט ביי מיר אַלע פרנסות; צו די היינטיגע גאָלדענע געשעפטען האָט מען ביי מיר אַוועקגעגנב'ט דאָס „ביסיל אָפּיסען" פון הייזער, אימעניעס און וועלדער. וואָס איך האָב געהאַט אינאיינעם מיט'ן טלית ותפילין, און איך בין געבליבען ווי מע זאָגט גאָר אָהן אַ קנעלונג. דערצו האָט זיך מיר נאָך צוגעזוואָרפען אַ נייער אומגליק, אַ „ל י ט װ א ק פ ו ן ד ע ר ד ע מ ע י ע װ ק ע", ימח שמו וזכרו אַ קוק טהון אויף איהם דאַכט זיך זעהר אַ שענער יוד מיט אַ שענעם הייזגקאָלנער, שטאַמט אַרויס, זאָגט ער, פונם שענסטען יחוס פון דער ליטא אין רעדט פּאַוואָלינקע געצעהלטע ווערטער, דערמאָנט אַלע מאָל גאָטס נאָמען: „אם ירצה השם", „מיט גאָטס זייגער הילף", „דער אויבערשטער זאָל רחמנות האָבען!.." באַקענט האָב איך מיך מיט דעם דאָזיגען „ליטוואַק", געוויינטליך, אין דרויסען ביי ס ע מ א ד ע נ י ן, זיך צערעדט: „אַ שטוב, אַ הייזיל, אַ אימעניעצקע" -- בקצור מיר האָבען זיך צוגעקלעפּט, איך האָב איהם איבערגעגעבען אַ פאָר געשעפטליך, אַזעלכע וואָס איך דרעה מיך אַרום זיי שוין העכער אַ האַלב יאָהר, און האָב איהם אַריינגעפיהרט אין אַ פאָר באַקענטע הייזער, דאָרט וואו איך האָב מיך תמיד גערעכענט פאַר אַ היימישען מענשען, און ער, דער „דעמעיעווקער ליטוואַק" ימח שמו, האָט מיר צוגעזאָגט גילדענע בערג, אַז „אַלסדינג וואָס מיר וועלען א ם י ר צ ה ה ש ם מאַכען, וועט דאָס זיין מיט ג אָ ט ס ה י ל ף אויף דערהאַלב, דער א ו י ב ע ר ש ט ע ר זאָל נור רחמנות האָבען, וועט אַוודאי זיין גוט פאַר אונז ביידען, ווייל ער איז אַ יוד, זאָגט ער, וואָס קאַטאָרי ער קומט נישט אַרויס פון קיין מעקלערס, ג אָ ט זאָל איהם אַרויסנעמען, זאָגט ער, פונים דאָזיגען ברויט, און ער איז זיך מחיה, זאָגט ער, אַז אַ יוד פאַרדינט נעבען איהם אַ שטיקיל ברויט, דער א ו י ב ע ר ש ט ע ר זאָל נור העלפען, ר ח מ נ ו ת האָבען!.." אַ פאָר וואָכען האָט ער מיך אַזוי אַוועק געפיהרט אַלץ מיט זיסע ווערטער מיט'ן „אויבערשטענס הילף" און מיט „רחמנות"; נאָכדעם האָב איך איהם פערלאָרען, און אַז איך האָב איהם געפונען, פרעג איך איהם: „וואָס הערט זיך עפּיס מכח אונזערע געשעפטען?" ענטפערט ער מיר ווידער מיט „גאָט" און ווידער מיט „רחמנות", אַז פון די געשעפטען וועט גאָר ניט זיין, ס'איז אַ נעכטיגער טאָג; „גיט עפּיס, זאָגט ער, פרישינקע געשעפטליך אויב איהר האָט, טאָמער וועט דער אויבערשטער ר ח מ נ ו ת האָבען!.." בקצור וואָס זאָל איך אייך דאָ מאַריך זיין, איך געה אַרויס איין מאָל אין גאַס און ווער געוואָהר, אַז ס'איז געמאַכט געוואָרען מיינס אַ געשעפט! ווער האָט דאָס געמאַכט? דער „דעמעיעווקער ליטוואַק" ימח שמו וזכרו און האָט געחאַפּט, זאָגט מען, עטליכע טויזענד קערבען!... סטייטש? ווי אַזוי? ווען? און וואו בין איך? וואָס זאָל דאָס בעדייטען? איך לויף אַוועק אויף דער דעמיעווקע צו מיין שותף, איך הויב אָן מיט איהם צו רעדען, אַהין אַהער, זאָגט ער: „וויים איך וואָס,

לעזער ניט נור צו פֿערשטעהן ווי צו לייענען, נאָר זיי לערנען איהם אויך אויס, דורכדעם וואָס דער אַקטיאָר רעדט צום פּובליקום, די ווערטער פֿון שרייבער, פֿון פֿעליעטאָן.

עס פֿעהלען אונז אַסך זאַכען, עס פֿעהלט אונז אויך אַ פֿאָלקס־טהעאַטער, און ניט אַזוי גיך וועלען מיר איהם האָבען. אָבער פֿונדעסטוועגען איז נאָך אַלס דאָ אַ מיטעל ווי צוציהען דאָס פֿאָלק צו דער גוטער שענער ליטעראַטור און דאָס איינציגע מיטעל דערצו, איז פֿ אָ ר צ ו ל ע־ז ע ן פֿ אַ ר ׳ ן פֿ אָ ל ק.

דער פֿאָרלעזער וואָס פֿערשטעהט און פֿיהלט די קראַפֿט פֿון דער פּאָעטישער שפּראַכע, וועט ווירקען מיט זיין ל ע ב ע ד י ג ע ן וואָרט פֿון אַ פֿאָרלעזער אויף די צוהערער. דְבָרִים הַיוֹצְאִים מִן הַלֵב נִכְנָסִים אֶל הַלֵב, ד. ה. ווערטער, וועלכע קומען פֿון הארצען, דרינגען אריין אין הארצען. פֿון צוהערער וועט ווערען אַ גוטער לעזער, וועלכער וועט ווייטער ווירקען דורך זיין איידעלען געשמאַק אויף זיין פֿאַמיליע און נאָהענטע בעקאַנטע. עס וועט זיך מיט דערצייט בילדען אַ צאָהל פֿון לעזער, וועלכע וועלען ק ר י ע ג ע ן דאָס בעסטע פֿון דער ליטעראַטור, ווייל זיי וועלען פֿ אָ ד ע ר ע ן דאָס בעסטע.

דר. צווילינג.

די פֿאָלקסבילדונג אין ענגלאַנד.

(פֿאָרטזעצונג).

בְּעת די צאָהל פֿון שולען האָט אָנגעהויבען אין ענגלאַנד שטאַרק צו וואַקסען, בעת דאָס אינטערעס צו דער פֿאָלקסבילדונג איז געוואָרען שטאַרק, האָט די רעגירונג שוין מעהר ניט געקאָנט בלייבען שטעהן פֿון דערווייטען, און אין יאָהר 1833 האָט דער ענגלישער פּאַרלאַמענט צום ערשטען מאָל בעוויליגט 20.000 פֿונט שטערלינג אויף שטיצע פֿאַר די נאַציאָנאַלע און בריטאַנישע געזעלשאַפֿטען. די רעגירונג האָט ניט געקאָנט זיך פֿערנעהמען מיט עפֿענען אייגענע שולען, זי האָט אויך ניט געקאָנט בעשטימען איין פּראָגראַם פֿאַר אַלע שולען, ווייל דערמיט וואָלט זי ערשטענס צו שטאַרק געשטערט די פֿרייהייט פֿון איינצעלנע מענשען און חֶבְרוֹת און צווייטענס וואָלט זי סיי ווי סיי ניט געקאָנט אויסאַרבייטען איין פּראָגראַם, וועלכעס זאָל קענען צופֿריעדען שטעלען אַלע פּאָליטישע און רעליגיעזע פּאַרטייען. די רעגירונג האָט זיך דערפֿאַר געמוזט בעגניגענען נור מיט דעם וואָס זי האָט אין דעם 33־טען יאָהר געגעבען שטיצע אויף בויען שענע און גוטע בִּנְיָנִים פֿאַר שולען. פֿון דעמאָלט אָן האָט די רעגירונג אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען שטיצע יאָהר פֿאַר יאָהר, און דאָס האָט מִמֵילָא שוין אַרויסגערופֿען דאָס בעדערפֿעניש הַשְׁגָחָה צו געבען אויף דאָס געלד. צו דעם צוועק האָט די רעגירונג אין 6 יאָהר אַרום, בעת איהר שטיצע האָט שוין דערגרייכט 30.000 פֿונט, געגרינדעט אַ בעזונדער שול־קאָמיטעט. דער קאָמיטעט פֿלעגט פֿון׳אַנדער שיקען אינספּעקטאָרען אַכטונג צו געבען אויף די געשטיצטע שולען. די אינספּעקטאָרען פֿלעגען מוזען בעשטימט ווערען מיט דער הַסְכָּמָה פֿון די שולפֿערוואַלטונגען און פֿלעגען מוזען זיין פֿון דעמזעלביגען גלויבען, ווי די קינדער פֿון דער שולע, איבער וועלכע זיי פֿלעגען דאַרפֿען אַכטונג געבען. די הַשְׁגָחָה פֿון דער רעגירונג איז געווען אַזוי גוט איינגעאָרדנעט, אַז אֲפִילוּ שולען וואָס זענען געווען גאַנץ זעלבסטשטענדיג, פֿלעגען בעטען אַז די רעגירונג זאָל זיי אויך צו שיקען אינספּעקטאָרען, כְּדֵי זיך צו בענוצען מיט זייערע עֵצוֹת און קענטניסען. צוזאַמען מיט דעם האָט די רעגירונג אַליין פֿערגרעסערט איהר שטיצע, זי האָט אויך אָנגעהויבען צו געבען געלד ניט נור אויף שול־בִּנְיָנִים, נאָר אויף שול־מעבעל, אויף וואָהנונגען פֿאַר לעהרער, אויף געהאַלט פֿאַר זיי און פּענסיאָן, ווען זיי ווערען אין דער עלטער שוין ניט פֿעהיג צו דער שווערער שולאַרבייט; די רעגירונג האָט אויך אָנגעהויבען

פּטור נו! וואָס מיר געשעפֿט? ווער מיר שותפות? וואָס בין איך, עפּיס אַ נעכטיגער? איך ווייס דען אַליין ניט פֿריהער פֿון אייך דעם געשעפֿט? איהר גיט אַהער, זאָגט ער, בעסער אַ פּ ר י ש י נ ק ע, טאָמער וועט דער אויבערשטער ר ח מ נ ו ת האָבען!״... איך טהו מיך אַ וואָרף צום קונה — מע לאָזט מיך ניט אַריין. איך לויף צום מוכר, הויב אָן צו שרייען — טרייבט מען מיך אַרויס. וואָס איז די מעשה? בקצור איך ווער געוואָהר, אַז דער „דעמיעוועקער ליטוואַק״ ימח שמו, האָט אָנגערעדט אויף מיר אי דאָ אי דאָרטען, דערצעהלט איטליכען פֿון זיי איין אַנדער ליגען, אָנגעפֿיהרט אַזאַ רכילות, אַז איך טאָר מיך ניט ווייזען פֿאַר די אויגען. הכלל איך לויף צום רב ווייל מיך פֿערלאָיען מיט מיין שותף אויף מענשען, איין עק, וואָס מענשען וועלען פּסקנען; זאָגט מען מיר, אַז ס׳איז אומזיסט די טרחה: מע האָט איהם שוין ניט איין מאָל געשלעפּט צום רב, גערופֿען צו מענשען, שוין יוצא געווען, מע האָט איהם שוין געפּאַטשט אויך וויפֿיעל מאָל — עס העלפֿט ווי אַ טויטען באַנקעס. בקצור שריי חי וקים — ס׳איז פֿאַרפֿאַלען!! אַז אָך און וועה איז מיר, דאָס איז דאָס ע ר ש ט ע געשעפֿט מיינס, וואָס איז געמאַכט געוואָרען אין יעהופּעץ — און איך בין אין דרויסען!.. די ערשטע עטליכע טעג בין איך שיער ניט אַראָפּ פֿונם זינען: איך האָב נור געוואָלט אַוועקגעהן צום „ניעפּער״ און אַריין וואַרפֿען זיך אַ לעבעדיגער אין וואַסער אַריין; נאָר איך האָב מיך מישב געווען, ווען וועל איך דאָ אַ שטייגער אָנלערנען? נאָך אַמאָל, דערפֿאַר, וואָס אין יעהופּעץ אויף דער דעמיעוועקע איז פֿאַראַן אַ ליטוואַק אַ ב ל־ב ו נ י ק ימח שמו, זאָל מיין ווייב חלילה בלייבען איין אַלמנה און מיינע קינדער יתומים? פֿע, דאָס פּאַסט ניט פֿאַר אַ טאַטען פֿון קינדער! און ווי איהר זעהט בין איך געבליבען אויף צרות און מוטשע מיך ווי אויפֿ׳ן טוירט. גוואַלד וואָס טהוט מען? ו ו אָ ס ט ה ו ט מ ע ן? איהר פֿאַרשטעהט דאָך, אַז קומען איצטער מיט׳ן בייטשיל אַהיים איז פֿאַר מיר ערגער ווי דער טוירט, ווי קען איך מיך באַווייזען אין מאַזעפּעווקע? על כן איז ביי מיר געבליבען איך זאָל אַוועק וואַרפֿען אַלע געשעפֿטען און זיך נעמען צו עפּיס איין אַנדער פּרנסה אָדער אַ מלאכה. וועט איהר דאָך מיך פֿרעגען וואָס קען איך? ווייס איך אַליין ניט. אָט האָט איהר מיין גאַנצע „ביאָגראַפֿיע״ אין קורצען: ביז דער חתונה האָב איך געלערענט אין חדר, גמרא און פּוסקים מיט אַלע זיבעצעהן זאַכען; מיר דאַכט אַז אַ רב אין אַ קליין שטעדטיל וואָלט איך געוויס געקענט זיין און אַ שוחט אוודאי. היינט האָט מען מיך געלערענט שרייבען און לייענען, יודיש און רוססיש און דייטש און השבונ׳ען ביז „תשבורת״; דאַכט מיר איך וואָלט געווען אַ גוטער מלמד, אַ לעהרער אָדער אַ שרייבער. אין מסחר שמיעסט מען ניט אַז איך בין קיין עין הרע אַ בר דעת; איך בין דורכגעגאַנגען, ווי אייך איז ידוע, אַלע שבעה מדורי גיהנם, געהאַנדעלט אין אַדעס מיט „לאָנדאָן״, און דאָ, אין יעהופּעץ, האָב איך אָנגעהויבען פֿון יקנה״ז מיט „פּאַפּירליך״ און האָב אויסגעלאָזט מיט צוקער, אימעניעס, וועלדער און זאַוואָדליך וכ׳ וכ׳ וכ׳. מיר ווייזט זיך אויס, אַז איך וואָלט געקענט מיט גאָטס הילף באַטרעטען די שענסטע שטעלע ערגיץ אין אַ קאַנטאָהר, אָדער אויף דער באַהן, אָדער איך ווייס אַליין ניט וואו. היינט רעכען איך, אַז וועדליג איך האָב אַ צונגיל און קען ברוך השם רעדען מיט אַ מענשען, וואָלט איך דאַכט מיר געטויגט פֿאַר אַ משולח, אָדער ווי מע רופֿט דאָס היינט אַ „קאָמיוואָזשער״, קויפֿען, פֿאַרקויפֿען, דרעהען, האַנדלען. אָדער איך וואָלט אפשר געקאָנט זיין איין אַגענט אויף צו סטראַכירען פֿונם טוידט; מע זאָגט, אַז אַגענטען מאַכען ניט שלעכט. היינט האָב איך אייך פֿאַרגעסען זאָגען, אַז איך האָב אַ קול נגינה און דאַווען ניט שלעכט פֿאַר׳ן עמוד; מבינים האָבען מיך געהערט און האָבען געזאָגט, אַז ווען איך פֿאַרשטעה נאָטען וואָלט איך געווען גאָר אַ שענער מנגן; אפשר וואָלט איך געוואָרען אַ חזן, אָדער גאָר אַ קאַנטער אין אַ כאָהרשול? צי אפשר זאָל איך ווערען אַ שרייבער, אַ מחבר? איך האָב דאָך, ווי איהר זעהט, איין אויסגעשריבענע האַנט און קען לשון קודש גאַנץ שען; איך האָב אַמאָל נאָך יונגילווייז, געשריבען וויפֿיעל מאָל קאָרעספּאָנדענציעס אין די בלעטער „הצפירה״ און „המליץ״ און וואו ניט? אמת מיינע קאָרעספּאָנדענציעס זענען אין ערגיץ ניט געווען געדרוקט, איך ווייס ניט פֿאַר וואָס, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס, אַבי איך קען. און ווער שמועסט זשאַרגאָן שרייב איך גאָר אויסגעצייכענט. אַ טהייערע מציאה! ווער קען ניט שרייבען זשאַרגאָן „עברי טייטש״? אָדער אפשר וואָלט איך מיך גאָר פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ ציוניסט? ציוניסטען איז דאָך היינט די גרעסטע מאָדע; איך האָב שוין איבערגעלייענט אַ פּאָר ציוניסטישע ביכליך אויך; איך ווייס ווער איז מ אַ ק ס נ אָ ר ד ו י, ד אָ ק ט אָ ר ה ע ר צ ע ל, ד אָ ק ט אָ ר מ אַ נ ד ע ל ש ט אַ ם. איך וואָלט זיי בלעבען צונויץ געקומען, געערדט, געפֿאָהרען, געאַרבייט, איך ווייס אַליין ניט וואָס, — אַבי פֿאַרדינען אַ קערביל!.. הכלל איהר זעהט אַרויס פֿון מיינע ווערטער, אַז איך בין ברוך השם אַ יונגערמאַן, ווי זאָגט מען, צו גאָט און צו לייטען; איין חסרון — נישטאָ קיין מזל! אוי, דאָס שטיקעלע הצלחה!! הכלל, ידידי יקירי, איך בעט אייך, ווי איין אמת׳ען גוטען פֿריינד, איהר זאָלט רחמנות האָבען און מיר ענטפֿערען תיכף ומיד דורך אַ בריוויל, ו ו אָ ס ט ה ו ט מ ע ן? אויף וואָס פֿאַר אַ קבר זאָל איך מיך וואַרפֿען? צו וואָס פֿאַר אַ פּרנסה זאָל איך מיך נעמען? גלויבט מיר, איך וועל אייך פֿאָלגען ווי איין אייגענעם טאַטען, איך וועל טהון אַלסדינג וואָס איהר וועט מיר הייסען, ערד גראָבען, שטיינער טראָגען, ווי זאָגט מען, אַ מענש אַז ער טרינקט זיך חאַפּט ער זיך אָן אָן אַ שאַרף פֿון אַ שווערט, איך וועל אייך די טובה נישט פֿאַרגעסען אייביג און אייביג!

פֿון מיר אייער בעסטער פֿריינד

מנחם מענדיל.

געבען גרויסע סומען אויף עפענען און שטיצען לעהרער־סעמינארען, כְּדֵי אויסצובילדען בעסערע און געבילדעטע לעהרער. אַזוי איז אַליין געוואקסען די אַרבייט פון דער רעגירונג און מיט איהר צוזאמען אויך די הוֹצָאוֹת, וועלכע האָבען שוין אין יאָהר 1850 דערגרייכט 175,000 פונט שטערלינג. די רעוויזיאָן וואָס איז געמאַכט געוואָרען אין די ענגלישע שולען האָט אַרויסגערופען אין פּאַרלאַמענט דעם בעשלוס זיך צו נעהמען נאָך מיט מעהר כּחוֹת פאַר די וויכטיגע אַרבייט פון פאָלקסבילדונג. אין 53-סטען יאָהר איז שוין די שטיצע בעשטימט געוואָרען אויף 200,000 פונט און עס איז אויסגעאַרבעט געוואָרען אַן אַנדער אָרדנונג פאַר שטיצע. מען האָט אָנגעהויבען צו שטיצען די שולען נאָך דער צאָהל פון די שילער און נאָך זייערע קענטניסען אין לייענען, שרייבען און רעכענען. צו דעם צוועק פלעגען די אינספעקטאָרען יעדעס יאָהר עקזאַמענירען די שילער.

די אַרבייט פון דער רעגירונג אויף דעם פעלד פון פאָלקסבילדונג האָט וואָס ווייטער זיך אַליין מעהר פערגרעסערט. דאָס פאָלק איז געוועזען צופרידען מיט דער רעגירונגס אַרבייט, ווייל דער פּאַרלאַמענט און דאָס מיניסטעריום האָבען נור געקוקט אויפ׳ן טוֹבַת הַכְּלַל, צו פערברייטערען ליכט צווישען גאַנצען פאָלק, און זיי זענען אַלע מאָל ווייט דערפון איבערצוגעבען די שולען אין די הענד פון איין פּאַרטיי אָדער פון איין אֱמוּנָה. געבענדיג שטיצע, האָט די רעגירונג געפאָדערט, מען זאָל קיין קינד ניט צווינגען צו לערנען רעליגיאָן, אַז די רעליגיעזע ערציהונג זאָל פריי געשטעלט ווערען די עלטערען, אַז אין די שולען זאָל רעליגיאָן נור געלערנט ווערען אַזוי ווי אין דער בריטאַנישער געזעלשאַפט, ד. ה. די קינדער זאָלען קריגען נור די אַלגעמיינע יְסוֹדוֹת, וועלכען זענען פאַראַן אין אַלע אֱמוּנוֹת, און די בעגריפע פון מוּסָר אָהן יעדען צוזאַמענהאַנג מיט דער אמונה. ווערט אָבער אַ שולע שוין יאָ איינגעאָרדנעט אין גייסט פון וואָס ס׳איז פאַר אַ בעשטימטער אמונה, דאַן פאָדערט די רעגירונג אַז די רעליגיאָנסשטונדען זאָלען ניט זיין אַלס ה ו ב פאַר אַלע שילער און דאָס זיי זאָלען זיין פריהער אָדער שפּעטער פאַר אַלע שטונדען, כְּדֵי די אַנדערע קינדער זאָלען ניט דאַרפען אומזיסט אויפגעהאַלטען ווערען אין דער שולע. די דאָזיגע יְסוֹדוֹת זענען עַד הַיּוֹם געבליבען אין אַלע ענגלישע שולען.

ביי די ווייטערדיגע רעוויזיאָנען האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז ס׳איז נאָך ניט גענוג וואָס די רעגירונג שטיצט הֶבְרָה׳שע שולען, ווייל אין פיעל שטעדט פלעגען נאָך אַליין בלייבען פיעל קינדער אָהן שולערציהונג. דאָס האָט געצוואונגען די רעגירונג איינצופיהרען בעזונדערע קאָמיטעטען, וועלכע ווערען אויסגעקליבען אין יעדער שטאָדט. די קאָמיטעטען דאַרפען זיך פערנעהמען מיט דער ערציהונג אין זייערע געגענדען. זיי האָבען דאָס רעכט צו לייהען געלד, אַרויפצולעגען אָבצאָהלונגען און עפענען שולען אין די ערטער, וואו זיי פעהלען. די רעגירונג האָט גענומען אויף זיך צו שטיצען די שולען פון די קאָמיטעטען גלייך מיט די שולען פון חברות אָדער איינצעלנע מענשען. פערגרעסערענדיג די שטיצע האָט די רעגירונג אין 93-סטען יאָהר אַרויסגעגעבען אַ געזעץ אַז אַלע עלטערן (און ניט נור אָרימע) האָבען דאָס רעכט צו פאָדערן, אַז זייערע קינדער זאָלען אָנגענומען ווערען אין די פאָלקסשולען אומזיסט און אַז נאָך זייער פאָדערונג זאָלען די קינדער קריגען אומזיסט אַלע נייטהיגע לעהרביכער און שרייבגעצייג. אויף אַזאַ אופן לערנען זיך איצט אין ענגלאַנד $\frac{3}{4}$ פון אַלע קינדער אומזיסט. די שטיצע פון דער רעגירונג איז איצט איינגעפיהרט אין דער דאָזיגער אָרדענונג: די נידריגערע פאָלקסשולען קריגען פון דער רעגירונג 9 שילינג (אַ שילינג איז אונגעפעהר אַ $\frac{1}{2}$ רובעל) אַ יאָהר פאַר יעדען שילער, חוץ דעם דערלעגט נאָך די רעגירונג פון 2 ביז 6 שילינג פאַר יעדען שילער אַ יאָהר (דאָס הייסט

עיקר שכחתי: האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך שיק אייך מיין בריוויל אָהן אַ מארקע. איך האָב אייך גור פאַרגעסען דערצעהלען, אַז איך בין לא עליכם איצטער שטאַרק געענגט אין געלד, ממש נישטאָ, איהר זאָלט זאָגען, אַ גראָשען ביי דער נשמה. סאיז אַ סברה, פאַרשטעהט איהר מיך אַז איך האָב שוין דעם דריטען טאָג אין מיין מויל נישט געהאַט . . . נאָר עס מאַכט נישט אויס, גאָט איז אַ פאָטער, מסתמא וועט ער אויספיהרען . . .

הנ״ל.

II.

איין ענטפער פון שלום עליכם׳ן צו מנחם מענדל׳ן.

לכבוד ידידי היקר וכו׳ וכו׳ מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

אייער בריוויל האָב איך מקבל געווען און ענטפער אייך תיכף ומיד, אַזוי ווי איהר פאַרלאַנגט, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. פון די אַלע „מלאכות" און „פרנסות", וואָס איהר האָט מיר אויסגערעכענט, זעה איך נישט אַרויס, אַז איהר זאָלט זיך קענען דורך זיי צעפיהרען די הענד. איך וועל אייך זאָגען מיט אַ טעם. איך מיין, אַז נישט קיין רב, נישט קיין שוחט קענט איהר זיין, דערפאַר ווייל איהר האָט שוין, פאַרשטעהט איהר מיך, פאַרזוכט פונ׳ם עץ הדעת, געחאַפּט אַ קוק אין די זייטיגע ספרים, געלערענט זיך שרייבען און געוועזען אַביסעל אין דער וועלט — דאָס פאַסט ניט פאַר אַ „כלי-קדש"... דערצו וואָלט איהר בעדאַרפט זיך איבעראַנדערשען, אַראָפּוואַרפען פון זיך דעם פריהעריגען מנחם מענדיל און אָנציהען אויף זיך אַ נייעם לבוש, אַ מין מאַסקע, און ווערליג איך קען אייך פאַר איין עהרליכען מענשען, זענט איהר דערצו נישט מסוגל. דאָס אייגענע וואָלט איהר באַדאַרפט טהון, ווען איהר זאָלט זיך פאַרשטעלען פאַר אַ מלמד, ווייל אַ מלמד ביי יודען קען אַנדערש קיין מלמד ניט ווערען, ביז ער שלעפּט ניט אַרויף אויף זיך די צורה פון אַ „כלי קדש"; טאָמער טהוט ער דאָס ניט, הייסט ער שוין „לעהרער", און אַ לעהרער וועט איהר ניט זיין, וואָרום די היינטיגע לעהרערס לערנען ניט, זיי „געבען שטונדען", דאָס הייסט זיי געהען אַריין אַלע טאָג, טהון אַקוק אויפ׳ן זייגער און געהען ווייטער. חוץ לזה מוז אַ לעהרער זיין אַ שטיקעל אינטריגאַנט, היינו ער באַדאַרף וויסען ווי אַזוי צו פיהרען זיך מיט די בעלי-בתים, כּכדי זיי זאָלען באַצייטענס אַרויסוואַרפען די איבריגע לעהרערס, וואָרום אַז ניט וועלען יענע לעהרערס איהם אַרויסוואַרפען, און ווערליג איך פאַרשטעה אייך, איז דאָס ניט אייער אַרבייט... קיין שטעלע פון אייערטוועגען זעה איך גיט אַרויס איבער צוויי טעמים: ערשטענס איז היינט נישטאָ קיין שטעלעס; אַ סך בעלי-בתים, זאַוואָדטשיקעס, באַנקירען, וואָלטען היינט אַליין געווען בעלנים אויף רעכטע שטעלעס—און צווייטענס מיין איך אַז פון אייערע אַלע דרעהעגישען, וואָס איהר האָט געדרעהט ביז אַהער מיט „לאָנדאָן" און מיט יקנה״ז, האָט איהר נישט גענאַשט. איהר זאָלט מיר מוחל זיין, גאָר נישט, סיידען אַ „מיינונג" וועגען דער בערזע, אַ „קוק אויף די „קורסען" און אַ מבינות אויף אַ „האָס" און אויף אַ „בעס". איין עברה כ׳לעבין, וואָס איהר האָט אין די עטליכע יאָהר ניט אָבגעגעבען זיך מיט שוסטעריי — איהר וואָלט לכל הפחות געקענט אויפנייהען אַ פאָר שטיוועל... אַ משולח אָדער אַ קאָמיוואָיאַזשאָר איז אויך נישט אייער האַנד, ווייל דערצו באַדאַרף מען זיין שטענדיג אויסגעפוצט ווי אַ חתן, מיט אַ פאָר שענע זואַנציס, מיט אַ שענע אויסגעפרעסטע מאַנישקע מיט גאָלדענע קנעפליך און מיט אַ ציגאַר אין די צעהן — מיט איין וואָרט מע באַדאַרף דערצו זיין גאָר איין אַנדער מין פויגעל... און פאַר איין „אַגענט" טויגט איהר אַוראי ניט. איין „אַגענט" באַדאַרף זיין אַ רעד-מאַשין, דאָס הייסט ער באַדאַרף קענען רעדען און רעדען אַזוי לאַנג ביז ער זאָל איינרעדען אַ וואַנד, אַז די וואַנט זאָל זיך פאַרסטראַכירען.. אויף זינגען בין איך אַ ווינציגער מבין און קיין „נגינה" פאַרשטעה איך ניט, דעריבער קען איך אייך וועגען חזנות גאָר נישט זאָגען. איך וויס נור דאָס יודישע פאָלקסווערטיל: „אַלע חזנים זענען נאַראָנים", היינט געה טרעף, צי חזנים זענען נאַראָנים דערפאַר וואָס זיי זענען חזנים, צי נאַראָנים זענען חזנים דערפאַר וואָס זיי זענען נאַראָנים?.. ווערען אַ „מחבר" וואָלט יאָ געווען אפשר אַ שטיקיל פלאַן, ווייס איך ניט צי עס וועט אייך לוינען, ווייל „הבורים" פאַרקויפען זיך ביי אונז „אויף דער וואָג", אויב איהר האַנדעלט מיט׳ן „מוכר-ספרים׳ניק"; נאָר טאָמער ווילט איהר אויסברענגען אייער חבור אַליין אָהן אַ מוכר-ספרים, באַדאַרפט איהר זיך מטריח זיין געהן מיט אייער חבור פון שטוב צו שטוב, מיט איין וואָרט אַ „מחבר" — דאָס איז נור איין אויסרייד אויף צו געהן איבער די הייזער... זיין אַ זשאַרגאָן-שרייבער, איהר זענט אפשר גערעכט, איז נישט אַזאַ שווערע זאַך; ס׳איז אָבער דער חסרון וואָס אונזערע אַריסטאָקראַטען לייענען נישט קיין זשאַרגאָן, און דער פּראָסטער עולם, און די קליינשטעדטילדיגע ווייבליך און מיידליך האָבען ליעב אַ „ראָמאַן" און דוקא אין פיער טהייל מיט איין „עפילאָג" און אויפ׳ן פעדערשטען בלעטיל פונ׳ם „ראָמאַן" זאָל דוקא שטעהן אָדער „שייקעוויטש" אָדער „בלווישטיין" — אַז ניט, וואָס איז דאָס פאַר אַ „ראָמאַן?.." ציוניזם איז גלאַט קיין געשעפט אויף צו פאַרדינען געלד; ציוניזם איז נור אַ רעיון, אַ געדאַנק, נישט קיין פרנסה; אַ ציוניסט באַדאַרף געבען געלד, און דער ציוניסט וואָס וויל פון ציוניזם נעמען געלד, דער איז שוין אויס ציוניסט...

בכן בלייבט דאָך איבער אַליין די אייגענע קשיה: וואָס טהוט מען? אַ מענש באַדאַרף דאָך לעבען און אַ יוד איז דאָך אויך בכלל מענש (חאָטש אפילו נישט אַלע און נישט אומעטום האַלט מען מיט דער דאָזיגער דעה). איך האָב לאַנג געקלעהרט, געבראָכען דעם קאָפּ. און האָב געפונען פאַר אייך איין

אָב פֿון דעם, אויב די קענטניסען פֿון די שילער זענען מיטעלמעסיג, גוט אָדער זעהר גוט); אויסערדעם צאָהלט די רעגירונג אַ שילינג פֿון שילער אָדער שילערין פֿאַר האַנדאַרבייט, און 1 שילינג פֿאַר זינגען. אין די פֿאָלקסשולען פֿאַר עלטערע קינדער גיט די רעגירונג שטיצע ביז 14 שילינג אַ־יאָהר פֿון יעדען שילער, 1 שילינג ווערט נאָך דערלעגט פֿון יעדען שילער, אויב דער אינספעקטאָר בלייבט צופֿרידען מיט דעם שטאַנד פֿון דער שולע; אויסערדעם גיט נאָך די רעגירונג 1 שילינג פֿאַר מוזיק, 1 ש. פֿאַר געאָגראַפֿיע, איינעם פֿאַר נאַטורוויסענשאַפֿט, 1 פֿאַר געשיכטע, 4 שילינג פֿאַר יעדע גוטע מיינונג וואָס דער שילער קריגט אויפֿ'ן עקזאַמען אין אַנדערע וויסענשאַפֿטען, ווי שפראַכען, כעמיע א. ד. ג. אין שולען פֿאַר מיידליך גיט די רעגירונג 4 שילינג פֿאַר יעדע שילערין וואָס לערנט זיך קאָכען, 2 פֿאַר יעדע וואָס לערנט זיך וואַשען און פלעטען, 1 שילינג פאַר נייהען.

די רעגירונג נייטה קיין שול ניט אָנצונעהמען איהר פראָגראַם, זי גיט נור שטיצע די שולען, וועלכע זענען מַסְכִּים אויף איהר הַשְׁגָחָה און בעזונדערע שטיצע גיט זי נאָך פֿאַר די וויסענשאַפֿטען און קענטניסען, וועלכע זי האַלט פֿאַר ניצליך. די רעגירונג קריגט יעדעס יאָהר יְדִיעוֹת פֿון די אינספעקטאָרען איבער דעם מַצָב פֿון דער פֿאָלקסבילדונג אין לאַנד. די רעגירונג זשאַלעוועט ניט קיין מיטלען אַוועקצושטעלען איהרע שולען אַלץ בעסער, זיי זאָלען געבען דעם לאַנד בעסערע און געזינטערע מענשען. די הוֹצאוֹת פֿאַר פֿאָלקסבילדונג זענען שוין לאַנג ניט אַזוי קליין ווי אין די מיטעלע יאָהרען פֿון 19־טען יאַהרהונדערט און זענען שוין לאַנג אין צעהנדליגע מיליאָנען אַריינגעוואַקסען.

(ענדע קימט). י. ל.

סטאַטיסטיק.

עס איז זעהר שלעכט, ווען מען לעבט אָהן אַ חֶשְׁבּוֹן. עס איז שלעכט ווען אַ מענש ווייס ניט, צום ביישפּיעל, וויפֿיעל ער פֿערדינט און ניט אויס מעהר ווי ער קען. און אויך איז עס שלעכט ווען אַ גאַנצעס פֿאָלק לעבט אָהן אַ חשבון. אַזאַ רעכנונג איז ניט קיין גרינגע זאַך, עס איז דאָ אַ בעזונדערע וויסענשאַפט, וועלכע פֿערנעהמט זיך מיט אַזעלכע רעכענונגען, זי הייסט "סטאַטיסטיק". די סטאַטיסטיק האָט נישט לאַנג בעקומען אַזאַ בּעדייטונג, אַז ביי אַלע געזעצען און פֿאָלקספֿראַגען מוז מען אָנקומען צו איהר הילף. דאָס איז גאַנץ פֿערשטענדליך: זי ווייזט אונז אָן פֿיעל זאַכען, וועלכע אָהן איהר וואָלטען מיר בְּשׁוּם אוֹפֶן ניט געקענט גענוי וויסען. לאָמיר נעהמען צום ביישפּיעל די פֿראַגע וועגען ניי געבאָרענע קינדער: איינער זאָגט, אַז עס ווערען געבאָרען מעהר מיידליך ווי יונגליך, און דער אַנדערער זאָגט פֿערקעהרט. זיי מיינען, אַז זיי זענען ביידע גערעכט, דען ביי די בעקאַנטע פֿון איינעם ווערען געבאָרען לויטער מיידליך, און ביי די בעקאַנטע פֿון דעם אַנדערען לויטער יונגליך. און עס איז אין אֱמֶת'ען אַ־קֻשְׁיָא. די סטאַטיסטיק אָבער ווייזט אָן אַז לויט דעם חשבון פֿון אַלע נייגעבאָרענע, וואָס עס ווערט געפֿיהרט אין אַלע לענדער ווערט פיעל מעהר יונגליך געבאָרען, ווי מיידליך. צו דעם בעשלוס קומט די סטאַטיסטיק אויף דעם גרונד פֿון פֿיעל פֿאַקטען פֿון פֿערשידענע לענדער און צייטען, און מען קען גאַנץ לייכט זיך איבערצייגען אַז דאָס איז ריכטיג. עס איז גענוג דורכצוזעהען די ביכער, אין וועלכע אַלע נייגעבאָרענע ווערען איינגעשריבען. אָבער נישט נור אין מאַכען אַזאַ בעשלוס שטעקט די וויכטיגקייט פֿון דער סטאַטיסטיק. זי גיט אונז די מעגליכקייט זיך צו בעקאָנען מיט דעם מאָראַלישען מַצָב פֿון אַ פֿאָלק, מיט דער מַדְרֵגָה וועלכע עס פֿערנעמט אין דער בילדונג,

עצה, און מיר דאַכט, אַז דאָס איז די בעסטע עצה — פֿאָלגט מיך, ווערט אַ שדכן! ווערט איהר דאָך כסתמא פֿרעגען, וואָס עפּיס אַ שדכן? באַדאַרף איך אייך קלאָהר מאַכען, פֿאַר וואָס איך האַלט דאָס שדכנ'ת פֿאַר אַ בכבוד'ע פרנסה מעהר ווי אַלע אַנדערע יודישע פרנסות, און פֿאַר וואָס איך רעכען, אַז די דאָזיגע פרנסה איז פֿאַר אייך אָנגעמאָסטען, ווי געוויינשען שדכנות — דאָס איז אַזאַ מין זאַך וואָס געהט קיין מאָל נישט אויס דער מאָדע; בחורים און מיידליך איז אַזאַ מין סחורה, וואָס איז תמיד פֿאַראַן דערויף קונים; אַ חתן מוז האָבען אַ כלה און אַ כלה מוז האָבען אַ חתן — דאָס איז געשטעלט געוואָרען מששת ימי בראשית... איטליכער יוד, וואָס האָט קינדער און ווער שמועסט טעכטער (און טעכטער האָבען א מאוס'ע טבע — זיי וואַקסען!) מוז סוף כל סוף אָנקומען צום שדכן. למשל לאָז מען קומען צו אַ יודען און זאָגען: „רב יענקל, געהט זייט מוחל אהיים, דאָרט וואַרט אויף אייך דער רב, דער שוחט אָדער דער חזן, דער לעהרער, דער אגענט, דער כּחבר", וועט ער אייך ענטפֿערען: „נישקשה, ער מעג וואַרטען"... קומט זשע אָבער צו געהן צום אייגענעם רב יענקל (אויב ער האָט טעכטער פֿון אכצעהן יאָהר און העכער) און זאָגט איהם, אַז עס וואַרט אויף איהם דער שדכן, טהוט דאָס איהם אַ טראָג אין דער לופֿטען — „אָט באַלד, אָט געה איך!.." און אַז ער ו'עט אייך דערזעהן, וועט ער אייך מאַכען א ברייטען ברוך-הבא (ער מעג אייך אין הארצען נישט קענען אָנקוקען) און איהר וועט ביי איהם זיין זעהר איין אָנגעלייגטער גאַסט. פֿאַר וואָס דאָס איז? — נישט דאָ איז דאָס אָרט צו חקירה'ן; פֿרעגט אַ יודען, וואָס האָט טעכטער (פֿון אכצעהן יאָהר און העכער), וועט ער אייך זאָגען צי איך האָב געטראָפֿען, צי ניין (איך האָב נאָך ניט אַזעלכע טעכטער, שווער איך אייך בהן שלי!) אצינד באַדאַרף איך אייך זאָגען דעם טעם. פֿאַר וואָס איך רעכען, אַז אייך פאַסט צו זיין אַ שדכן. ערשטענס וואָס דען וועט איהר זיין אַז ניט קיין שדכן? איהר האָט איין אַנדערע ברירה? און צווייטענס זענט איהר דאָך קיין עין-הרע אַ מפורסם אין דער וועלט, די וועלט קען אייך פֿאַר איין אָרענטליכען מענשען, נישט קיין ליגנער חלילה און נישט קיין שווינדלער, ווי אַנדערע שדכנים. גלויבט מיר, וואוהין איהר וועט אריינקומען און וואוהין איהר וועט אריינשרייבען א בריוויל און וועט זאָגען, אַז דאָס בין איך מנחם מענדיל, וועט איהר זעהן אַז עס וועט זיין רעכט... איך האָף, אַז איהר וועט אם ירצה השם מיט דער צייט בעקומען אַ שענעם נאָמען און ווערען אַ „לאַנד-שדכן" און מאַכען גוטע געשעפֿטען. דער עיקר—נישט זיין קיין שלימ-מזלניק, אָנשמעקען וואו עס וואַלגערט זיך ערגיץ אַ בחור, איין אנטיק וואָס זוכט אַ כלה מיט נדן, אָדער אַ מויד אַ דערוואַקסענע, וואָס קוקט ארויס אויף אַ חתן, אויפֿפאַסען ווי עס געהער צו זיין, צוטרעפֿען איטליכען, וואָס איהם שטעהט אָן, אויסבייטען יחוס אויף געלד, פֿאַר געלד קויפֿען בילדונג, נישט קוקען וועלכעס איז קרום און וועלכעס איז גלייך, וואָרום אַ מאָל איז דאָס קרומסטע גלייך און דאָס גלייכסטע קרום, נישט אראָבפֿאַלען ביי זיך, טאָמער שטעהט עמיצען נישט אָן יענעמס יחוס; איטליכער יוד וועט אייך דערצעהל'ען, אַז ער איז מעהר מיוחס פֿון יענעם, חאָטש אין הארצען ווייסט ער גאַנץ גוט אַז יענער איז מעהר מיוחס פֿון איהם, און איטליכער געהט מיט דעם גאַנג, אַז ער נא־ט יענעם, אַז די מציאה האָט ער געחאַפּט... אויך טאָרט איהר נישט פֿארגעסען, אַז היינט איז אריין אין דער מאָדע אפילו אין די קליינע שטעדטליך משדך זיין זיך דורך „ליעבע", דאָס הייסט חתן-כלה קענען אנדערש ניט ווערען קיין חתן-כלה, סיידען זיי פֿיהרען צווישען זיך פֿריהער א ליעבע חאָטש עטליכע טעג... דעריבער באַדאַרפֿט איהר זעהן וואָס איהר האָט צו טהון, דאָס הייסט די ליעבע איז טאקי א ליעבע, נאָר איהר זענט דער שליח פֿון דער ליעבע. האָט איהר אויסגעגלייכט די מחותנים מיט זייער יחוס און מיט'ן נדן, פֿיהרט איהר צענויף חתן-כלה און קלאָפּט א דעפעש צו דער ליעבע, אַז זי מעג שוין קומען... קיין ליגנער ווי אנדערע שדכנים באַדאַרפֿט איהר ניט זיין, נאָר געהן דערצעהלען איטליכען באַזונדער דעם גאַנצען אמת זענט איהר אויך ניט מחויב. אייער סחורה זאָלט איהר לויבען אין טאָג אריין; לאָזען אלע מחותנים זיין די „שענסטע מיוחסים", די גרעסטע „גבירים אדירים; אלע כלות לאָזען ביי אייך זיין זעלטענע „יפת-תוארים"; אלע חתנים — „אנטיקען שבאנטיקען", וואָס ארט דאָס אייך?.. קיין בריווליך צו שדכנים אין אנדערע שטעדט זאָלט איהר ניט זשאלעווען, נישט מורא האָבען פֿאַר יענעם, טאָמער חאפּט ער אויס — שדכנים זענען ניט קיין מעקלערס, די וועלט איז ניט קיין בערזע, חתנים מיט כלות זענען ניט קיין יקנה"ז... און נאָך עטליכע זאכען האָב איך אייך אפילו באַדאַרפֿט זאָגען, נאָר אזוי ווי איך רעכען אייך נישט פֿאר קיין נארישען יודען, פֿארהאָף איך אז דאס איבריגע וועט אייך שוין די צייט אליין אויסלערנען און איהר וועט מיט גאָטס הילף ווערען א שדכן, צווישען שדכנים א שדכן, און לאָז זיין מיט גליק, ווי עס ווינשט אייך מיט'ן גאנצען הארצען אייער אמת'ר גוטער פֿריינד שלום עליכם.

עיקר שכחתי. איהר באדארפֿט דאָך האָבען מיט וואָס ארויסצופֿאָהרען אויף דער וועלט, שיק איך אייך לעת עתה עטליכע קערבליך אלס גמילות-חסד, אז גאָט וועט אייך העלפֿען וועט איהר מיר מסתמא אבגעבען. בעטען וועל איך אייך איין זאך — למען השם פֿון יעדען אָרט, וואו איהר וועט זיך געפֿינען, זאָלט איהר מיר שרויבען בריווליך פֿון אייער געזונד און פֿון אייער נייע פרנסה; נאר למען השם מיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות... פֿאָהרט און זייט מצליח!

שלום עליכם.

מיט זיין רייכקייט א. ז. וו. אום צו געבען דאס צו פערשטעהן, ווילען מיר געבען אייניגע ביישפיעלע.

עס ווערט געפיהרט סטאטיסטיק פון אלע פערברעכערס — גנבים, מערדערס... מען טהיילט זיי איין נאך דעם פערברעכען, רעליגיאן, בילדונג און אלטער. פון די ציפערן, הייסט עס פון די געוועזענע פאקטען, ווערט אויסגעפיהרט אז עס איז גאר נישט דא יודען מערדערס, אז אויף יעדען הונדערט פערשידענע פערברעכערס קרימינאליסטען פאלט אויס אם וועניגסטען יודען. דערפאר זאגט די סטאטיסטיק אז די מאראל פון דעם יודישען פאלק שטעהט אויף א הויכער מדרגה און עס איז אמת, עס טרעפט זעהר זעלטען, אז א יוד זאל הרגנען א מענשען. — אין אייניגע גובערניעס פון רוסלאנד איז יעטצט א הונגערנאטה. עס האבען זיך געמאכט קאמיטעטען וועלכע שיקען אהין געלד. דערביי האט מען בערעכנעט, ווי פיעל פאמיליעס אין יעדעם שטעדטיל בעדארפען הילף. פון צוזאמענשטעלונג פון די נויטהבעדערפטיגע און די, וועלכע בעדארפען קיין הילף, קען מען שליסען וועגען דעם עקאנאמישען שטאנד פון אונזערע ברידער אין די דאזיגע גובערניעס. און ווען מען וואלט געקענט האבען א זעלכע ציפערן פון אייניגע יאהרען, וואלט מען געקענט זאגען אויב זייער לאגע האט זיך פערבעסערט אדער זי איז חלילה פערקעהרט ערגער געווארען.

די געבראכטע ביישפיעלע בעווייזען אז די סטאטיסטיק איז א וויסענשאפט, וועלכע בויט אלע איהרע בעשליסע נור אויף ציפערן. גאר א בעזונדערע וויכטיגקייט האט די סטאטיסטיק פאר אונז יודען. עס איז, דאכט זיך, נישט דא קיין איינציגעס פאלק, וואס זאל אזוי וועניג זיך זעלבסט קענען, וואס זאל אזוי וועניג פון זיך זעלבסט וויסען, ווי מיר יודען. אז מיר וויסען עטוואס פון אונזערע ברידער אין פערשידענע לענדער, פערדאנקען מיר דאס טאקע די רעגירונגען פון די לענדער און נישט די יודען. אבער די רעגירונגען האבען צוזאמענגעקליבען נור א זעלכע ציפערן, וועלכע זיי זעלבסט בעדארפען, און אונז פעהלט ווייטער די קענטניס פון אונזערע ברידער אין פיעל הינזיכטען. אבער מאכען אזא סטאטיסטיק איז אבער זעהר א שווערע זאך, איין מענש קען דאס גאר נישט מאכען, דאס קען זיך נאר אונטערנעהמען אויסצופיהרען א גאנצע חברה, און אזא חברה האט זיך ערשט נישט לאנג געעפענט אין פראנקרייך, אין פאריז. דער פרעזעס פון דער געזעלשאפט איז דער בעריהמטער בערנאר לאזאר.

אבער מען קען פרעגען, וואס ניצט אייגענטליך די סטאטיסטיק די יודען?

1) עס איז גלאט ווערט צו וויסען וויפיעל אונזערע ברידער זענען דא אויף דער וועלט.

2) עס איז גאנץ נייטהיג צו וויסען, מיט וואס און וויפיעל אונזערע ברידער פערנעהמען זיך. אז דער עולם וועט צ. ב. וויסען, אז איין ארט בעלי מלאכות איז דא צו פיעל, ווילען זיי מאכען זייערע קינדער פאר איין אנדערע ארט בעלי מלאכות, דורך דעם וועט זיך פערקלענערן די קאנקורענץ צווישען די בעלי מלאכות און זייער לאגע וועט זיך עטוואס פערבעסערן. די סטאטיסטיק קען אונז ווייזען אז פיעל שלעכטס, וואס מיר פערטראגען הייננט גאר אב פון אונז זעלבסט, און מיר ווילען קענען דאס אליין פערבעסערן. נאך מיין מיינונג האט די סטאטיסטיק די גרעסטע וויכטיגקייט אין דער הינזיכט, דאס הייסט צום פערבעסערן דאס אינערע יודישע לעבען; אבער זי איז אויך ניצליך נאך צו אנדערע זאכען.

די קריסטען זאגען אז די יודען פערנעהמען זיך נור מיט עקספלואטירען די פעלקער, וואו זיי וואהנען, אז די יודען האבען פיינד שווער צו ארבייטען, און דאס קומט דערפון וואס אלע קענען יודישע באנקירען, סוחרים און פראצענטיקעס, מיט וועלכע עס האבען צו טהון פיעל מענשען, אבער גאר וועניגע וויסען אז עס זענען דא טויזענדער און הונדערטער טויזענדער פון יודען, וועלכע ארבייטען זעהר שווער אום צו פערדיענען זייער טעגליך ברויט. אבער אז די סטאטיסטיק וועט אונז ווייזען אז יודען ארבייטען און דוקא זעהר שווער, אז דער פראצענט פון די יודישע גבירים און סוחרים איז נישט גרעסער ווי ביי אנדערע פעלקער וועט מען דאך זעהען אז די גאנצע מעשה וועגען דער יודישער עקספלואטאציע איז א ליגען. אז מען וועט האבען די סטאטיסטיק פארטיג, וועט מען קענען אויף אלע אזוינע בעשולדיגונגען ענטפערן מיט פאקטען, מיט ציפערן, וועלכע וועלען אפשר בעווייזען אז אין דער הינזיכט זענען די יודען נישט ערגער פון אנדערע פעלקער, און ווען זיי זענען יא ערגער, שטעהען יא ניעדריגער, מוז מען טאקי אלע כחות אנווענדען אום דאס צו ענדערן, מיר זאלען די יודען הויבען אויף א העכערע מדרגה, זיי זאלען ניט אבשטעהן פון אנדערע נאציאנען.

מיר וואלטען נאך געקענט ברענגען זעהר פיעל ראיות צוליעב וועלכע די סטאטיסטיק איז בעזאנדערס וויכטיג פאר אונזער יודישען פאלק, מיר גלויבען אבער אז דאס איז שוין גאנץ פערשטענדליך פאר אונזערע לעזער, און יעטצט ווילען מיר זאגען א פאר ווערטער וואס בעדארפען מיר טהון אום צו מאכען אזא סטאטיסטיק. אין יעדער שטאדט געפינען זיך דאך אייניגע מענשען, וועלכע האבען ליעב צו פערנעהמען זיך מיט קהל'שע זאכען, אז זיי האבען אביסעל פרייע צייט, קענען זיי צוזאמענצעהלען, ווי פיעל יודען עס איז דא אין שטאדט, וויפיעל יודישע פאמיליעס, מיט וואס פערנעהמען זיי זיך, וויפיעל עס איז דא פערשידענער ארט בעלי מלאכות, וויפיעל יודען ארבייטען אין פאבריקען און ביי וועמען — ביי קריסטען אדער ביי יודען, וויפיעל יודען געהען ארום ליידיג, וויפיעל יודישע קינדער געהען אין חדרים און אין אנדערע שקאלעס, און זא ווייטער, און דאס אריינשיקען אין די רעדאקציע. אויף אזא ארט, ווען די לעזער ווילען מיט העלפען, ווילען זיך אין דער רעדאקציע צוזאמען קלויבען פערשידענע מאטעריאלען צו דער יודישער סטאטיסטיק, פון וועלכע מען וועט קענען האבען א בעגריף פון דעם לעבען פון אונזערע ברידער.

ווארשא, ל. וו.

פאליטישע איבערזיכט.

די ענגלענדער שטעהען נאך אליץ אין בלעמפאנטיין, אין גרעסטען טהייל פון אראניען איז איצט רוהיג, דער מאניפעסט פון דעם ענגלישען פעלדמארשאל ראבערטס'ען צו די איינוואהנער, זיי זאלע, אוועקלעגען זייער געוועהר, האט געמאכט א שטארקען רושם. אין אראניען זעהט מען שוין אז ווייטער מלחמה האלטען איז אונמעגליך און די דעפעשען ברענגען אלע טאג אליץ נייע ידיעות פון בויערן וואס קעהרען זיך צוריק אין זייערע דערפער. אויף אזא אופן קען די מלחמה ווייטער שוין ניט לאנג געדויערן, האלטען לענגער וועט זיך נאך אייניגע צייט טראנסוואל, אבער אויך איהר קראפט וועט געבראכען ווערען. איצט ערשט האט זיך ארויסגעשטעלט אז דיביידע בויערשע רעפובליקען האבען אין גאנצען געהאט נור 30,000 סאלדאטען, און זייער בו־ה מיט וועלכער זיי זענען אויסגעשטאנען אזא שווערע מלחמה מיט איינער פון די גרעסטע מלוכות אין דער וועלט, וועט אויף אייביג בעקרענצען זייערע נעמען מיט כבוד. דער כבוד אבער קאסט ניט ביליג, טראנסוואל און אראניען קאסט ער זייער זעלבסטשטענדיגקייט. די האפענונג אויף פרעמדע מלוכות איז צו גאר נישט געווארען. דייטשלאנד, וואס האט מיט עטליכע יאהר צוריק אויסדריקליך ערקלערט, אז זי וועט אויף קיין אופן ניט צולאזען אז די זעלבסטשטענדיגקייט פון טראנסוואל זאל צוגענומען ווערען, איז איצט רוהיג און קאלט. אויף די בקשה זיך אריינצומישען און מאכען שלום האט זי געענטפערט אז זי קען אויף זיך אזא ארבייט ניט נעהמען, כל זמן ענגלאנד איז אויף דעם ניט מסכים, אונגעפעהר דאסזעלבע האט אויך נעענטפערט פראנקרייך. פארגעשלאגען צו מאכען א פשרה האבען די פעראייניגטע שטאטען פון אמעריקא, ענגלאנד אבער האט געענפערט אז זי וועט קיינעם ניט לאזען זיך אריינמישען אין איהרע ענינים. און אזוי בלייבט טראנסוואל און אראניען קיין זאך ניט איבריג, ווי נור זיך צו פערלאזען אויף ענגלאנדס יושר און גוטסקייט. אמת, אין אנהויב מלחמה האבען די ענגלישע מיניסטארען געזאגט אז זיי ווילען די זעלבסטשטענדיגקייט פון טראנסוואל און אראניען ניט צונעהמען, זיי ווילען נור זיך אננעהמען פאר די ענגלישע אונטערטהאנען וועלכע וואהנען

אין יענע רעפּובליקען און וועלכע ווערען געדריקט דורך אונגערעכטע געזעצען. איצט אָבער זענען שוין די ווערטער פֿערגעסען געוואָרען, און ענגלאַנד איז פֿעסט ענטשלאָסען צוצונעהמען די פֿרייהייט פֿון די ביידע רעפּובליקען, זי שיקט איצט קיין אַפֿריקא נייע 50,000 סאָלדאַטען, און ווער וועט איהר איצט שטערען?

אין פֿראַנקרייך האָט זיך שוין געענדיגט אין פּאַרלאַמענט די הייסעסטע צייט פֿון ויכוחים, בעת מען בעשטימט די הוצאות און הכנסות פֿון דער רעגירונג. די צייט איז געוועהנליך אויך די געפֿעהרליכסטע פֿאַר'ן מיניסטעריום, ווייל דאַן איז די צייט, ווען די רעגירונג ווערט קריטיקירט, ווען זי דאַרף אָבגעבען דין וחשבון פֿאַר אַלע איהרע מעשים, דאַן איז די צייט פֿון די פֿערשיעדענע אַנפֿראַגען ביים מיניסטעריום. ניט איין מאָל האָט מען געפּרופֿט בעת די ויכוחים צו מאַכען שוועריגקייטען דעם איצטיגען מיניסטעריום, וואַלדעק רוסא האָט אָבער אַלע מאל פֿערשטאַנען ווי צו בערוהיגען דעם פּאַרלאַמענט און האָט נאָך אַלע ויכוחים מנצח געווען זיינע געגנער און פֿיינד. די ויכוחים וועגען בודזשעט האָבען חדשים געדויערט און זיי האָבען נאָך אַ מאָל אַרויסגעוויזען, ווי אונפֿעהיג עס איז דער פֿראַנצויזישער פּאַרלאַמענט, אויפֿצוטהון וואָס ס'איז וויכטיגעס. די גרעסטע צייט פֿון פּאַרלאַמענט געהט אַוועק אין די הייסע רעדען, וואו איין פּאַרטיי פֿאַלט אָן אויף די אַנדערע, וואו מען סטאַרעט זיך אַלץ אונטערצושטעלען אַ פֿיסיל די מיניסטאָרען. דערפֿאַר פֿאַלען אַזוי אָפֿט די מיניסטאָרען אין פֿראַנקרייך, זיי בייטען זיך אַזוי אָפֿט, אַז זיי פֿערלירען אין גאַנצען יעדע מעגליכקייט אויסצואַרבייטען און פֿאָרצולעגען וויכטיגע געזעצען. אין פֿראַנקרייך רעדט מען שוין פֿון פֿיעל יאָהרען וועגען דער ענדערונג פֿון אָבצאָהלונגען. מען וויל די איינטהלונג פֿון די אָבצאָהלונגען ענדערן אין דעם גייסט פֿון יושר: דער גרעסטער טהייל פֿון זיי זאָל פֿאַלען אויף די רייכערע, און זאָל ניט זיין אַזוי ווי איצט אין פֿראַנקרייך, וואו די לאַסט פֿון די אָבצאָהלונגען פֿאַלט צו שווער אויף די אָרימערע. אין פֿראַנצויזישען פּאַרלאַמענט ליגען טוצען פּראָיעקטען וועגען איינפֿיהרען אָבצאָהלונג פֿון הכנסות, אָבער ניט דאָס פּאַרלאַמענט און ניט דאָס מיניסטעריום האָבען גענוג צייט זיך צו פֿערנעהמען מיט אַזוינע וויכטיגע געזעצען. אַריינגעטהון שטענדיג אין די מחלקות'ן, זאָרגט פֿראַנקרייך ניט גענוג פֿאַר איהר האַנדעל און פֿאַר פֿערבעסערונגען אין איהר לעבען. דערפֿאַר זעהט מען איצט אין פֿראַנקרייך אַ מערקווירדיגען פֿאַל, אַז איהר רייכקייט און האַנדעל פֿאַלען פֿון יאהר צו יאָהר. די ירושות וואָס ווערען איבערגעלאָזען קינדער ווערען אַלץ וועניגער, און בעת אין די לעצטע צעהן יאָהר האָט זיך דער האַנדעל אין ענגלאַנד פֿערגרעסערט אויף 18 פּראָצענט, אין בעלגיען אויף 23, אין דייטשלאַנד אויף 71 פּראָצענט, אין די פֿעראייניגטע שטאַטען אויף 30 פּראָצענט, ווערט דער האַנדעל פֿון פֿראַנקרייך מיט פֿרעמדע מלוכות מיט יעדעם יאָהר אַלץ קלענער און שוואַכער. דערפֿאַר שטייגען אַלץ מעהר די חובות פֿון פֿראַנקרייך, צווישען אַלע מלוכות אין איירפּאַ איז פֿראַנקרייך דער גרעסטער בעל חוב. פֿראַנקרייכס חובות האָבען איצט שוין דערגרייכט 33 מיליאַרדען פֿראַנק.

די רוהיגע אַרבייט פֿון פּאַרלאַמענט ווערט אין פֿראַנקרייך אָפֿט געשטערט דורך דעם צו היציגען כאַראַקטער פֿון די פֿראַנצויזען, אין עסטרייך ווערט זי געשטערט דורך די צו גרויסע פֿערשיעדענהייטען צווישען די נאַציאָנען פֿון דער עסטרייכישער מלוכה. דער עסטרייכישער פּאַרלאַמענט איז שוין פֿון אַ צייט פֿערנומען אַלץ מיט די מחלקות וועגען די שפּראַכען און דאָס נעהמט צו פֿון איהם זיין גאַנצע צייט און גיט איהם ניט די מעגליכקייט זיך צו פֿערנעהמען מיט אַנדערע וויכטיגע פֿראַגען פֿון פֿאָלקסלעבען. אין עסטרייך איז שוין פֿון 3 חדשים אַ סטרייק פֿון די בערגאַרבייטער. 100,000 אַרבייטער האָבען זיך אָבגעזאָגט פֿון דער אַרבייט, די אַרבייטער געהערען ניט צו דער סאָציאַלישטישער פּאַרטיי, זיי זענען אויך ניט פֿון וועמען עס איז אָנגערייצט געוואָרען. דאָס לעבען איז זיי שווער און ביטער, דערפֿאַר פֿאָדערן זיי מען זאָל פֿערקלענערן די צייט פֿון דער אַרבייט. די בעלי־בתים זענען אויף דעם ניט מסכים געוועזען. די אַרבייטער ליידען הונגער, אָבער זיי ווילען זיך ניט אונטערגעבען און ווילען נייטהען מען זאָל זייער לאַגע פֿערבעסערן. דער פּאַרלאַמענט האָט בעשלאָסען איבערצוגעבען די פֿראַגע וועגען דעם סטרייק אַ בעזונדערע קאָמיסיאָן, די קאָמיסיאָן האָט אויסגעהערט די טענות פֿון די אַרבייטער און בעלי בתים און זי האָט בעשלאָסען אַז די רעגירונג דאַרף זעהן וואָס צו טהון פֿאַר די אַרבייטער כדי צו פֿערבעסערן זייער לאַגע. דערוויל אָבער איז די רעגירונג נאָך אַל'ץ פֿערנומען מיט די מחלקות'ן צווישען די טשעכען און דייטשען, און דער מיניסטער האָט ערקלערט אַז ערשט אין מאי וועט די רעגירונג קריגען די מעגליכקייט פֿאָרצולעגען דעם פּאַרלאַמענט געזעצען וועגען די אַרבייטער. דערוויל אָבער בלייבט די לאַגע אַזוי ווי פֿריהער, און ניט די בערגאַרבייטער און ניט זייערע בעלי בתים קענען מיט אַזאַ אונבעשטימטקייט צופֿריעדען זיין.

רוהיג און פֿלייסיג אַרבייט דער דייטשער פּאַרלאַמענט. דאָ פֿעהלט די פֿיינדשאַפֿט צווישען פֿערשיעדענע נאַציאָנען, אויך די דייטשען זענען אין זייער כאַראַקטער רוהיגער און ווערען ניט אַזוי אויפֿגעבראַכט און אָנגעצונדען ווי די פֿראַנצויזען, אָבער דאָך טרעפֿען זיך אַ מאָל אויך אין דייטשען פּאַרלאַמענט סקאַנדאַלען. און מעהר ניט ווי אַ סקאַנדאַל קען מען אָנרופֿען דאָס וואָס איז געווען בעת מען האָט אָבגעשטימט איבער די געזעצען וועגען מוסר און צניעות אין ליטעראַטור, קונסט און אין טעאַטערן. מיר האָבען שוין פֿריגעס מאָל געשריבען ווי שטאַרק עס איז אין פֿאָלק די אויפֿרעגונג געגען די דאָזיגע געזעצען, איצט אָבער אַז עס האָט געהאַלטען ביים אָננעהמען די געזעצען, ווייל די הייסע ויכוחים געגען זיי האָבען גאָר ניט געהאָלפֿען, דען דער גרעסטער טהייל פֿון פּאַרלאַמענט איז געווען פֿאַר זיי, האָבען די געגנער פֿון דעם געזעץ אָנגעווענדט אַ אונגערעכטעס און געפֿעהרליכעס מיטעל, וועלכעס מען האָט אין דייטשלאַנד ביז איצט קיין מאָל ניט אויסגעפּרופֿט. די געגנער זענען אַרויס פֿון זאַל און דערמיט האָט דער פּאַרלאַמענט פֿערלאָרען זיין רעכט אָבצושטימען, ווייל ביים אָבשטימען דאַרף זיין אין זאַל אַ בעשטימטע צאָהל פֿון דעפּוטאַטען, דערמיט האָבען די געגנער דערווייל געוואונען, דען דאָס געזעץ מוז אָבגעלעגט ווערען, ביז עס וועט ווידער זיין גענוג דעפּוטאַטען אין פּאַרלאַמענט. אַזוי אָבער ווי איצט איז שוין באַלד צו פּסח און אַ גרויסע צאָהל פֿון דעפּוטאַטען איז שוין אַוועקגעפֿאַהרען פֿון בערלין און זייער צאָהל ווערט אַלץ קלענער, מוז דאָס געזעץ אָבגעלעגט ווערען אויף אַ אונבעשטימטע צייט. די געגנער פֿון דעם געזעץ האָפֿען אַז דערוויל וועט מען מעהר אָנהויבען צו פֿערשטעהן די געפֿעהרליכקייט פֿון דעם געזעץ, וואָס קען שאַדען דער ליטעראַטור און קונסט, און מען וועט זיך פֿון דעם געזעץ אין גאַנצען אָבזאָגען.

י. ל.

בריעף פֿון ארץ ישראל.

יפו. ו' אדר אתתל"א.

פער צופֿאַל האָב איך מיך דערוואוסט דאָס דער ה. אחד־העם, וועלכער איז איצט אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וועט דעם שַׁבָּת פֿערברייגגען אין רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן און עס איז מיר געווען זיך שווער פֿאָרצושטעלען, דאָס ער וועט זיין אין רִאשׁוֹן און ניט האַלטען קיין רעדע אין בֵּית הָעָם (פֿאָלקסהויז).

און ווירקליך די ראשון'ער האָבען איהם איבערגערעדט און עס איז באַלד בעקאַנט געוואָרען דאָס דער ה' אחד־העם וועט האַלטען דעם שבת צו נאַכטס אַ רעדע אין בית העם. נאָר בעפֿאָר וויל איך אייך בעקאָנען מיט דער זעהר אינטערעסאַנטער און ניצליכער אַנשטאַלט, וועלכע טראָגט דעם נאָמען „ב י ת־ה ע ם". צוריק מיט איינינע יאָהר האָבען ד ראשון'ער קאָלאָניסטען בעשלאָסען מיט אייגענע קרעפֿטען אויפֿצושטעלען איין געמיינדע־הויז, וועלכעס זיי האָבען געווידמעט דעם באַראָן עדמונד ראָטשילד. אין דעם בית־עם געפֿינט זיך די ביבליאָטעק, און דאָ קומט מען יעדען אָבענד צונויף אויף אַ פּאָר שָׁעָה לעזען צייטונגען; דאָ קלייבען זיך אויך צוזאַמען די קאָלאָניסטען ווען זיי האָבען נייטהיג צו בעשפּרעכען זייערע געמיינדע אינטערעסען. יעדען שבת צו נאַכטס

ווערט דאָס הויז געענדערט אין איין אֱמֶת'ן פּ אָ ל ק ס־ה ו י ז, — עס קומען צוזאַמען איינִיגע הונדערט מאַנסבילען, פרויען, קאָלאָניסטען און אַרבייטער פון ראשון און פון אַנדערע קאָלאָניעס אום צוזאַמען צו הערען די פאָרלעזונגען, וועלכע ווערען געהאַלטען יעדע וואָך פון די מיטגליעדער פון אַ בעזונדערען קאָמיטעט וואָס איז געגרינדעט צו דעם צוועק. פאָרלעזונגען ווערען אויך אָפט געהאַלטען פון דורכרייזענדע, וועלכע בעזוכען די קאָלאָניע ראשון־לציון.

די פאָרלעזונגען ווערען געהאַלטען פון דער יודישער געשיכטע און ליטעראַטור, פון דעם יעצטיגען יודישען לעבען אין גלות; איבער ווייגבוי און לאַנדאַרבייט, איבער נייעסטע וויסענשאַפטליכע ערפינדונגען, אויך איבער ערציעהונג און היגיענע (פערהיטען דאָס געזונד) א. ז. וו.

די פאָרלעזונגען זענען בעליעבט ביי אַלע קאָלאָניסטען, און יעדען מוצ"ש פילען אן דעם בית־עם הונדערטער פון צוהערער.

עס איז לייכט צו פערשטעהן דאָס אין אַזאַלכען מוצש"ב, ווען איך בין זיכער געווען דאָס ה' אחד־העם וועט אַ רעדע האַלטען, דאָס דאַן וועל איך אין דער היים שוין ניט פערבלייבען, און ווירקליך באַלד ווי די ערשטע שטערן האָבען זיך בעוויזען בין איך מיט מיין פריינד נאָך ראשון אין אַ וואָגען אַוועקגעפאָהרען.

מיר זענען אָנגעקומען אין די קאָלאָניע און האָבען אין די גאַסען שוין קיין לעבעדיגען מענשען בעגעגענט; מיר זענען גלייך אַוועק צום בית־העם, וועלכער שטעהט אין אַ שענעם וואַלד פון עקאַליפּטוס־בוימער, שוין פון וויטענס האָב איך דערהערט דעם ארץ ישראל מאַרש, וועלכען עס האָט פערפאַסט דער הויפּט־ווייגער פון ראשון'ס קעלער און וועלכען עס שפּיעלען די יונגע קאָלאָניסטען — אין אַ בעזונדערע קאַפּעליע.

די יודישע קאפעליע.

דער בית־העם איז געווען פול געפּאַקט; מען איז געשטאַנען אויף בּיינק און טישען, מיט גרויסע שוועריקייטען האָב איך מיך דורך געדריקט דורך דעם דורכגאַנג. דער וַעַד עַרְבֵי־הַקְרִיאָה (ווי דאָס קאָמיטעט רופט זיך אָן) איז געזעסען אַרום קליינע טישען, מיט זיי דער ה' אחד־העם מיט'ן ה' אייזענשטאַדט.

איך האָב געטראָפען שוין אין רעדען דעם פּרעזעס, וועלכער האָט בעגריסט דעם גאַסט אים נאָמען פון דעם וַעַד און די צוהערער, איך וויל דאָ איבערגעבען די אינטערעסאַנטעסטע שטעלען פון דער רעדע, וועלכע האָט איין אַלגעמיינעם אינטערעס.

די בעסטע פון אונזערע פאָלקסאַרבייטער, האָט דער פּרעזעס געזאָגט, וועלכע קומען אין בעריהרונג מיט אונזער פאָלק קומען פון טאָג צו טאָג מעהר צו דער איבערצייגונג, דאָס מיר מוזען פריהער לערנען, פאָרבערייטען, אויסבילדען אונזער פאָלק און דאַן ערשט קענען מיר איין פאָלק שאַפען, און איהר ה' אחד העם, זענט געווען דער ערשטער וועלכער האָט נאָך צוריק מיט אַכט יאָהר דעם דאָזיגען אמת עפענטליך אַרויסגעזאָגט.

דער מיינונג זענען אויך פיעלע פון אונזערע קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען אַזוי פיעל איבערגעליטען, אַזוי פיעל ליידען און שמערצען נור דורך דעם וואָס מיר בעזיצען נאָך גאַנץ ווייניג פון דער אמת'ר קולטור, פון בילדונג און דיסציפּלין־אָרדנונג, וועלכע זענען אַזוי נייטהיג אום איין פאָלק צו שאַפען און אַלס זאָלכעס צו עקזיסטירען.

ווען די גייסטליכע ענטוויקלונג פון אונזערע קאָלאָניסטען, פון אונזערע פאָרשטעהער, וועלכע האָבען געאַרבייט און אַרבייטען פאַר דעם ישוב, וואָלט ערנסטער און טיעפער געווען, וואָלטען מיר זיכער איצט ניט איבערגעלעבט דעם קריזיס, וועלכער איז איצט ביי אונז, אויך וואָלטען מיר ניט גייסטליך אַזוי געפאַלען!..

ווען איין פאָלק קומט נור צו אַזאַ מַדְרֵגָה, אַז עס איז אים שטאַנד צו פערשטעהן און פיהלען וואָס איהם פעהלט איז איהם שוין ניט שווער זיין מצב צו פערבעסערען. דאָס זעלבע וואָלט אויך מיט אונז געווען; ווען מיר, אַלע אונזערע ברידער וואָלטען קלאָר און ריכטיג פערשטאַנען וואָס מיר דאַרפען, וואָלט אונזער זאַך זיכער געווען!.. ווען מיר ווּעלען אים שטאַנד זיין צו פעראייניגען אין אונזער פאָלק די אמת'ע נאַציאָנאַלע פ אָ ל ק ס ב י ל ד ו נ ג, פאָלקסקולטור מיט אונזער אַרבייט וועלען מיר דאַן אַלע שוועריגקייטען בעזייטיגען!... איצט ווען איהר געפינט אונזערע קאָלאָניסטען אין אַזאַ פערצווייפעלטען צושטאַנד ערלויב איך מיך אייך צו בעטען אים נאָמען פון אונזער וַעַד עַרְבֵי־הַקְרִיאָה איין וואָרט צו זאָגען, אויפמונטערען דעם געפאַלענעם מוטה אום צו קומען צו דעם אידעאַל, פאַר וועלכען מיר אַלע אַרבייטען! אויך אים נאָמען פון אַלעמען ווינשען מיר אייך דאָס אייער אַרבייט, צוליב וועלכער איהר זענט געקומען אין הייליגען לאַנד, וועלכע איז אונז אַזוי טהייער, זאָל ריכטיג אויסגעפיהרט ווערען.

מיט שטורמעשע אפלאָדיסמענטען זענען נעענדיגט געוואָרען די לעצטע ווערטער פון דעם פרעזעס ה' מאיראָוויטש וועלכער האָט זיין פלאַץ אָבגעטרעטען אַן ה' אחד־העם.

לאַנגזאַם אָבער מיט א קלאָרער שטימע האָט ער אָנגעפאַנגען. די גרויסע מענגע צוהערער האָבען מיט נייגעריגקייט און בעזונדערען אינטערעס זייערע אויגען געווענדט צו דעם רעדנער. איך וויל דאָ אין קורצען זיין רעדע איבערגעבען.

מיינע שוועסטער און ברידער! אין דעם תַּלְמוּד איז דאָ איין אויסדרוק: „יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהֵם עוֹלִים עוֹלִים עַד לָרָקִיעַ וּבִזְמַן שֶׁהֵם יוֹרְדִים יוֹרְדִים עַד לֶעָפָר". אַן דעם אויסדרוק דערמאַן איך מיך ווען איך בעטראַכט די איצטיגע לאַגע אין ארץ ישראל, דאָס דער אויסדרוק איז גאַנץ ריכטיג פאַר אונזער פאָלק, קענען מיר זיך איבערצייגען ווען מיר וואַרפען אַ בליק אויף אונזער געשיכטע פון דער צייט וואָס מיר זענען אין אונזער לאַנד געווען, אויך אין מיטעלאַלטער ביז היינטיגען טאָג...

ווערט נור ווי עטוואָס לייכטער, בעסער, האָט ער ווייטער געזאָגט, הויבען מיר נור אָן צו שטייגען, פערגעסען מיר אָן אַלעס און מיר וואָלטען געקראָכען ביז אין הימעל; אים געגענטהייל, ווערט אונז ענג, פאַלען מיר, פערלירען מיר זיך גענצליך, פאַלען מיר עד לעפר... אַזוי איז אויך מיט דער לאַגע אין ארץ ישראל, ווען איך בין דאָ געווען צוריק מיט איינינע יאָהר איז געווען די צייט פון שטייגען, מען האָט גערעכענט דאָס מען איז שוין מיט אַלעס פאַרטיג; די נאַרישע השבונות מיט פאַנטאַסטישע האָפנונגען זענען געווען ביי יעדען אין די געדאַנקען און עס איז באַלד רעכט געווען צו פאַרקריכען אין הימעל. . . די צייט איז פאַראיבער, די ווירקליכקייט האָט געוויזען וואָס איז רעעל און וואָס פאַנטאַסטיש, און — מען האָט אָנגעהויבען צו פאַלען. איך גלויב אָבער דאָס דער קריזיס וועט זיכער פאַריבערגעהן און דערפאַר ווען אַלע האָבען מיט עטליכע יאָהרען צוריק זיך געפרעהט האָב איך געוויינט, דען איך בין ניט זיכער געווען דאָס די פרייד זאָל לאַנג אויסהאַלטען; און יעצט, פערקעהרט, ווען אַלע זענען אַזוי געפאַלען, פרעה איך מיך! איך בין זיכער, אַז דאָס לעבען פון אונזערע קאָלאָניעס וועט יעצט ערשט נעמען די ריכטיגע, רעעלע ווענדונג...

די רעדע פון ה' אחד־העם האָט געמאַכט איין זעהר שטאַרקען איינדרוק אויף אַלע צוהערער. נאָך איהם האָט געהאַלטען זעהר אַ וואַרמע רעדע ה' אייזענשטאַדט, וועלכער האָט פערלאַנגט, אַז דאָס יודישע פאָלק זאָל ערנסטער אַרבייטען פאַר דעם ישוב, אַז דאָס פאָלק, די אַרבייטער זאָלען קענען דאָ ברויט האָבען, ביי וואָס צו פערדיענען, דאַן וועט שוין ממילא אויך זיין מעהר רוח, מעהר גייסט, וועלכען אחד־העם פערלאַנגט און וועלכען מען קען דאָך יעצט פון ג אַ נ צ ע ן פאָלק ניט פערלאַנגען.

איין קליינער אַנטראַקט. דאָס פובליקום האָט אָנגעפאַנגען צו דיסקוטירען, די קאַפעליע האָט געשפּיעלט. דערנאָך האָט ד"ר מזי"א אָבגעהאַלטען זיין פאָרטראַג ווי עס איז געוועזען בעשטימט אין דער מודעה איבער האַלז קראַנקהייטען און מיטלען ווי זיי צו פערהיטען?

חאָטש די צייט איז שוין געווען שפּעט, דאָך נאָך דעם וואונש פון אחד־העם, האָט מען פאָרגעלעזען איינינע פראַגען פון דעם פראַגע קאַסטען.

„די פרויען נאָך דעם יודישען געזעץ"? לעזט פאַר דער פרעזעס.

„פון ווען אָן זענען געוואָרען ביי אונז די פערשיעדענע אויסשפּראַכען, די ספרדישע און אשכנזישע, און פאַר וואָס לערנט מען ביי אונז מיט דער ערשטער?" — לעזט ער ווייטער.

„מיט וועלכען סאָרט טרויבען גרעפּט מען היינטיגעס יאָהר?" — פרעגט דער דריטער.

„ווען אין ארץ ישראל זאָל מען נישט קענען גרינדען איין מלוכה זאָלען מיר עס געפינדען אויף איין אַנדער פּלאַץ אָדער בלייבען צושפּרייט אין גלות?"

די אַלע פראַגען האָבען אַרויסגערופען הייסע וויכוחים אין בית־עם, וועלכע האָבען געדויערט ביז 11 אַ זייגער.

מאָרגען צו דער אַרבייט! — האָט דער פרעזעס אויסגערופען,

איך האָב אויך געמוזט איילען צו מיין אַרבייט צוריק אין יפו. דורך פאָהרענדיג מיט מיין וואָגען די גאַסען פון דער קאָלאָניע האָב איך צוריק אַ בליק געגעבען אויף די גרויסע מאַסע מענער און פרויען וועלכע זענען געגאַנגען אַהיים. די העלע שטערן האָבען פרעהליך צו מיר געווינקט פון דעם דונקעלבלויען ריינעם הימעל, אויף וועלכען עס האָבען שנעל געשוועבט לייכטע, ווי איין לייכטער רויך וואָלקענדליך. און ווי שנעל זיי זענען געפלויגען, אַלץ שנעלער האָבען געאַרבייט מיינע געדאַנקען אין מיין קאָפּף.

זענען נאָך פאַראַן וואו ס'איז אַזעלכע יודישע ווי די פאַמיליעס פון אונזערע קאָלאָניסטען, וועלכע זאָלען פיהרען אַזאַ ריינעס, גייסטליכען, מאָראַלישען לעבען ביי אַזאַ הייליגער אַרבייט? זעהט ווי פערברייניגען אונזערע ברידער אין זייערע שטעדט? ווי פערברייניגען די בויערן פון אַנדערע פעלקער אין זייערע דערפער און ווי פערברייניגען א ו נ ז ע ר ע? קען מען פון זיי מעהר פערלאַנגען, נאָך זייערע 18 יעהריגע פּלאָגען, ליידען און שמערצען?

דער אַלטער ציוניסט.

בריעף אויס וואַרשוי.

ב.

איינער פון די פוילישע יונגע שריפטשטעלער סטעפאַן זשעראָמסקי, האָט אויפגעריהרט די גאַנצע פוילישע ליטעראַטור מיט זיין ערצעהלונג אין צוויי טהייל: „מענשען אָהן אַ היים" (Ludzie Bezdomi) — דער אינהאַלט פון דער ערצעהלונג לאָזט זיך גאַנץ קורץ איבערגעבען.

ד"ר יודים, דער העלד פון דער ערצעהלונג, האָט געענדיגט אַלס אַרצט אין פּאַריז, וואו ער האָט זיך צוגעזעהן צום נישט־געזונדען לעבען פון דער גרויסער מאַסע אֶבְיוֹנִים אין די גרויסע שטעדט, ווי אויך צו דעם וואָס די ערצטע טהון דאָרט, כְּדֵי דאָס אָרימע לעבען צו פערבעסערען. ער קומט צוריק קיין וואַרשוי, וואו ער טרעפט דעמזעלבען דלות, פול מיט פרעמדע און אייגענע פלענער, ווי אַזוי צו קומען דער אָרימער קלאַסע צו הילף. „איין שוואַלב קען קיין זומער נישט מאַכען", וויל ער אַז זיינע חברים זאָלען מיטאַרבייטען, און צו דעם צוועק האַלט ער פאַר זיי אַ פאָרלעזונג. די פאָרלעזונג האָט קיין גוטען איינדרוק נישט געמאַכט. די קאָלעגען, זענען בעשעפטיגט נור מיט פּראַקטיק, מיט געלד פערדיענען. מעדיצין, מיינען זיי, איז אויך אַ פאַך; ווי שוסטעריי, סטאָלעריי און דערגלייכען. יעדער פאַכמאַן איז נור מְחוּיָב צו קענען זיין מְלָאכָה, פון וועלכער ער דאַרף לעבען, און דער עיקר — געלד צו פערדיענען. אַז אַ מענש, מיינען זיי, לערנט אָב אַ יאָהר 8—9 אין גימנאַזיום און דערנאָך אַ יאָהר 5—6 אין אוניווערזיטעט, האָט ער גענוג געאַרבייט מיט'ן מֹחַ און עס איז שוין די העכסטע צייט זיך אַליין צו פערזאָרגען... איינינע פון זיינע קאָלעגען בעשעפטיגען זיך אפילו מיט היגיענע „לְטוֹבַת־הַכְּלָל", נאָר פאַר'ן העכערען כְּלָל; פאַר רייכע לייט, וואָס זענען און קענען דאַנקבאַר זיין; וואָס לויבען, רעקאָמאַנדירען און גיבען אַליין אויך געלד צו פערדינען... פאַר זיי לוינט זיך אפילו איינצוריכטען ווייכע טראַגזעסעל אין די הייזער, מענשען זאָלען זיי טראָגען אַרויף און אַראָב פון די טרעפּ, עס זאָל חָלִילָה דעם בויכיגען מאַן קיין אָטהעם נישט פערפעהלען... עס לוינט זיך אפילו די מִיָה צו ערפינדען מוילשלעסער פאַר דיענסטמיידליך, זיי זאָלען נישט אַקעגען רעדען און נישט דענערווירען די דאַמען... און דערגלייכען...

די פאָרלעזונג, וואָס האָט צופיעל פון אַרצט פערלאַנגט, האָט דעם ד"ר יודים נאָך געשאַדט. זיינע קאָלעגען האָבען זיך פון איהם דערווייטערט, קיינער האָט איהם נישט רעקאָמאַנדירט, נישט צוגערופען... די געזעלשאַפט האָט זיך פאַר איהם פערשלאָסען און ד"ר יודים האָט געמוזט אָבטרעטען פון וואַרשוי... ער פאָהרט אין אַ באַד־אַנשטאַלט אַלס יונגערער אַרצט, נאָר ער האַלט זיך דאָרטען אויך לאַנג נישט אויף. דאָס באָד איז פון אויבען אָן אויפגעפוצט, פיין פערציערט, פערגרינט און פערבלימט, נאָר אונטען איז די ערד דורכגעזאַפּט מיט שלעכט וואַסער, מיט שעדליכע פייכטינקייט; עס איז דאָרט פערהאַנען אַ שפּיטעלכיל, נאָר

דרינען ליגען קיין קראַנקע נישט, ווייל עס איז שטענדיג פערנומען מיט׳ן דירעקטאָרס קאַרטאָפעל און ריבען... און ד״ר יודים קען קיין עוולות נישט ליידען! און ער מוז אָבטרעטען... זיינס אַ פריינד, איין אינזשעניער, פערשאַפט איהם אַ שטעלע אין אַ קוילענגרוב, וואו עס הייבט זיך אָן פאַר יודים אַ נייע, נאָך אַ גרעסערע אַרבייט...

דער אַרבייט גיט ער זיך איבער אין גאַנצען, ער אָפפערט פאַר איהר זיין איינען גליק. יודים איז פערליעבט, נאָר ער זאָגט זיך אָב פון זיין געליבטער, האָטש זי איז זיינס גלייכען, אויך „אַ מענש אָהן אַ היים" און וויל מיט איהם צוזאַמען אַרבייטען אויפ׳ן זעלבען פעלד, נאָר יודים וויים, אַז די אַרבייט איז צו גרויס, גרעסער אַלס די קראַפט פון אַמענש, העכער אַלס זיין איינען מזל, און ער וויל נישט טהיילען צווישען איהר און זיך זיין לעבען, זיין ענערגיע... ער גיט זיך אין גאַנצען איבער דער אַרבייט. ער אָפפערט זיין גליק און איהר גליק דעם ציעל, וואָס ער האָט זיך געשטעלט...

יודימס דערמאַנטער פריינד, דער אינזשעניער, אויך אַ מענש מיט האַרץ, וואָס קען אויך קיין עוולות נישט ליידען, ענדיגט אַנדערש — ער שיעסט זיך! ער האָט נישט געפיהלט אין זיך די קראַפט, עפּיס צו טהון! יודים אַרבייט ווייל ער גלויבט פעסט אין זיין אַרבייט, וועניגסטענס אין דער פפליכט, אַז מען מוז אַרבייטען, וואָס איז ביי איהם אַזוי שטאַרק אפשר דעריבער, ווייל ער אַליין קומט אַרויס פון אָרימע, פערהאָרעוועטע עלטערען; ווייל זיין בלוט איז דאָס בלוט פון די, פאַר וועלכע מען דאַרף אַרבייטען. די צוזאַמענשטעלונג פון דער ערצעהלונג איז ניט אָהן חסרונות. ערשטענס איז זי נישט גלייכאַרטיג; צווישען אויסגעצייכענטע בילדער, געפינען זיך גאַנץ שוואַכע, גלייך די בעגייסטערונג האָט זשעראָמסקין צייטענווייז פערלאָזט, נאָר ער אַרבייט אויף כּח! דאָס בוך מאַכט אויסער דעם קיין איינדרוק פון אַ גאַנצער זאַך, נאָר פון צוזאַמענגעשטעלטע קליינע, מעהרסטענטהיילס גרויסאַרטיגע נאָוועלען. אויסער דעם איז נישט אַלץ דערזאָגט!... און דאָך האָט, ווי געזאָגט, די ערצעהלונג געמאַכט אין דער פוילישער ליטעראַטור איין אָנגעהייערען איינדרוק.

פאַר די לעזער פון „יוד" וועט געוויס אינטערעסאַנט זיין זשעראָמסקיס אַבעשרייבונג פון יודישען אָרימען לעבען אין וואַרשוי. מיר ווילען זי דעריבער ווערטליך איבערזעצען. יודים איז געקומען קיין וואַרשוי און זוכט אויף זיין פאַמיליע. אַז ער האָט דורכפּאַסירט דעם זאַקסישען גאָרטען מיט׳ן אייזערנעם טויער, האָט ער זיך געפיהלט נאָך מעהר אין דער היים. שמאָלע דורכגענג צווישען די קראָמען פיהרען ביז צו דער קראָכמאַלנער גאַס; די זון פערגיסט מיט היץ דעם גאַנצען רינגשטאָק, וואָס הייסט „גאַס". פון שמאָלען העלזיל צווישען דער ציעפלא און דעם פּלאַץ, שלאָגט אַ שרעקליך געשטאַנק. ווי דאַמאָלס איידער יודים האָט וואַרשוי פערלאָזט, ווימעלט דאָרט פון יודען, ווי פריהער זיצט אויפ׳ן טראָטואַר איין אַלטע, קראַנקע יודענע און פערקויפט הייסען באָב, אַרבעס, און קערענדליך פון מעלאָנען. דאָ און דאָרט בלאַנקען זיך אַרום טרעגער פון סאָדאַ־וואַסער, מיט די פעסליך אָן אַ זייט און גלעזער אין די הענד. עס איז גענוג צו וואַרפען אַ בליק אויף אַ גלאָז מיט׳ן צוגעטרוקענטען סיראָפ ביים אָביון אין דער האַנד מען זאָל אָן דעם דאָרשט פערגעסען. אָנגעשפּאַרט אָן אַ וואַנד, שטעהט איינע מיט זאָדאַ־וואַסער, זי איז אָבגעריסען, כּמעט נאַקיט; דאָס פּנים איהרס איז געל, טויטליך. זי שטעהט אויף דער זון, ווייל דאָ, רעכענט זי, וועט זיך געשווינדער אַ פאָרבייגעהער פערגליסטען אַ טרונק. אין האַנד האַלט זי צוויי פלעשער מיט אַ רויטער פליסיגקייט, קענטיג — אַ סיראָפּ. די גראָבע ליפען ציטערען. צי שיעפּציען זיי אַ געבעט צו די דורכגעהער, זיי זאָלען נעמען אַ טרונק, צי אַ בּקשה אויף לייזונג צו דעם ליבען נאָמען, וואָס מען איז נישט ווערט צו געדענקען... צו גאָר אַ קללה אויף זון און לעבען, אַ קללה וואָס האָט זיך גרויס געצויגען ווי אַ וואָרעם אין דער קויטיגער אָרימקייט...

רעכטס און לינקס אָפענע געוועלבליך וואָס ענדיגען זיך אינעווייניג באַלד נישט ווייט פון דער שוועל און זעהען אויס, ווי שופלאַדען, אויס געקלעבטע מיט פּאַפּיער. אין אַ אַזאַ מאַגאַזין איז אויף האָלצערנע פאָלקעס אויסגעלעגט פאַר אַ רובל דריי פּאַפּיראָסען... נעהנטער צו דער טהיר געגאַרען אַ ריין דעם קונה געקאָכטע אייער, געררייכערטע הערינג, שאַקאָלאַד אין טעוועליך, ווי אויך אין דער חנוכה׳דיגער פאָרם פון צוקערליך... שטיקליך קעז, ווייסע מערען, קנאָביל, ציבעלים, חריין, אַרבּיס אין די שאָלען... עהמער מיט כשר׳ע קאָלבאָסליך און סלאָיען מיט סאַק צו וואַסער... אין יעדען איינציגען געוועלביל איז דער פוסבאָדען שוואַרץ פון בלאָטע, וואָס פערליערט נישט איהר אַנגענעהמע פייכטיגקייט אין דער גרעסטער היץ... אויף דעם מיסט קריכען אַרום קינדער. קויטיגע און אין נאָך קויטיגערע שמאַטעס געקליידעט... יעדעס געוועלביל איז אַ היים פאַר עטליכע מענשען, וואָס פערברענגען די צייט מיט גאָר נישט, מיט פּלוידערן... טיעף אין איינעם פון די געוועלבליך זיצט אַ פאַמיליענפאָטער, אַ גרינער מרה־שחורה׳ניק, וואָס ריהרט זיך נישט פון פריה מאָרגען ביז שפּעטען אָבענד פון אָרט, און טראַכט, קוקענדיג אויף דער גאַס אַרויס וועגען עפּיס אַ שווינדעל.

אַ טריט ווייטער און עס בעווייזט זיך אין אַ אָפען פענסטער אַ וואַרשטאַט, וואו, אונטער נידריגע סופיטען, פערקירצען זיך דאָס לעבען איינגעבויגענע מענער, געהויקערטע פרויען... דאָ בעווייזט זיך אַ וואַרשטאַט פון אַ שניידער, — אַ פינסטערע הייל, פון וועלכער עס שלאָגט אַ דיק גערוך צום אָנטאַפּען, נישט ווייט זיצט איין איינגעבויגענער פּאַריקענמאַכער, וואָס פערזאָרגט די קעפּ פון די אָרימע יודישע ווייבער... עטליכע פּאַריקענמאַכער זיצען אין שכנות, איינער האַרט ביים צווייטען... בלאַסע, געלע, אָבגעשטאָרבענע מיידליך, אַליין נישט געקעמטע און נישט געוואַשענע... צוקעמען מיט מיה די האָהר־צויטען, די „קלאַקיס"! פון הויף און טהירען, זאָגאַר פון די אַלטע דעכער, מיט די צוגעקלעבטע קליינע פענסטערליך, בעווייזען זיך קראַנקע געזיכטער, דאַרע, לאַנגנעזיגע, גרינע און גראָהע, מיט בלוטיגע טריעפענדיגע אָדער מיעדע „אַליינס׳נע" אויגען, וואָס חלומ׳ען אין אייביגען טרויער וועגען טויט...

נעבען אַ טויער בעגעגענט יודים אַ סוחר׳טע, מיט צוויי קערב גרינצייג אין די הענד. זי איז אין גאַנצען צעהראַשעט, די אויגען קוקען פאַר זיך מיט אַ שטילער טויטער מאַטערניש און זעהען אויס ווי פון אייער שאָלען... נור אין די אויפגעשוואָלענע אָדערן, ביי די שלייפען און אויפ׳ן האַלז, האָט דאָס בלוט כמעט הויך געשלאָגען... אויף דער שוועל פון אַ געוועלביל איז געזעסען איין אַלטער איינגעהויקערטער יודישער טרעגער, וואָס האָט אָבגעשטעלט אין מיטען גאַס צוויי אַלמער צוזאַמענגעבונדענע מיט אַ שטריק, וואָס ער האָט צוגעשלעפּט ביז אַהער און האָט זיך גענומען צום מיטאָג צו׳ן אַ רויהער איגערקע מיט אַ שטיקעל דאַר ברויט".

— און אויף דעם אַלעם, זאָגט יודים אויף איין אַנדער אָרט, האָבען מיר (קריסטען) נור איין רפואה — אַנטיסעמיטיזם!

איך רעכען, אַז אייך וועט נאָך אינטערעסאַנט זיין די אַלגעמיינע בעציהונג פון זשעראָמסקין צו דער יודישער פראַגע. אין דער ערצעהלונג דריקט זי זיך אויס, אויסער דער הלצה איבערן אַנטיסעמיטיזם, נאָך אין צוויי פאַקטען: אַהיים קומענדיג פון פּאַריז קיין וואַרשוי, טרעפט יודים, ביים אַראָבשטייגען פון דער באַהן, אַ יודישען טרעגער, וואָס בעט ביי איהם דאָס געפּעק מיט אַ שלעכט פּויליש. יודים זיפצט אָב; „דו הייםישער פרעמדער!" — מאַכט ער. ווער עס וואָהנט לאַנג אין לאַנד דער ווערט היימיש, נאָר ווער עס רעדט שלעכט פּויליש אין פּוילען איז פרעמד; ע״כ איז דער יוד, וואָס איז שוין דאָ געבוירען און האָט שוין דאָ זיינע קברים און קען נאָך, לא־עליכם, נישט פיין אַרויס־רעדען עטליכע פּוילישע ווערטער — „היימיש" און „פרעמד" צוזאַמען.

צווישען אַלע דאָקטוירים, וואָס קומען פאָר, אַלס יודימ׳ס קאָלעגען און צוהערער פון זיין דרשה וועגען היגיענע פאַר׳ן אָרימען פאָלק, געפינט זיך איינער אַ יודישער דאָקטאָר חמיעלניצקי. חמיעלניצקי איז נישט קיין בעהאַרצטער מענש. בּשעת די קאָלעגען לאַכען אויס דעם ד״ר יודים מיט זיינע חלומות, שמייכעלט חמיעלניצקי גלייך מיט אַלע... נאָר, אַרויסגעהענדיג, בעמיהט ער זיך צוזאַמען צו טרעפען מיט׳ן אויסגעלאַכטען און בעווייזט איהם מיטלייד און ליעבשאַפט, האָטש חמיעלניצקי אַליין גלויבט אויך נישט. אַז מען קען און דאַרף עפּיס טהון אין דעם פאַך. יודען פאַר יודען (הייסט עס האָרט), טהוען, ווי ווייט עס לאָזט זיך, נאָר דאָס איז עפּיס אַנדערש, דאָס איז פאַר ליעבשאַפט...

פֿאַר וואָס טרעט נישט חמיעלניצקי אַרויס פֿריי נעגען אַלע, אַזוי ווי דאָס טהוט יודים? ער פֿערענטפֿערט זיך:

איהם געפֿעלען — זאָגט ער — די אַלע, וואָס ווילען איבערוואַקסען דעם עולם ווען אויך נור מיט אַ קאָפּ! אַלע בעהאַרצטע מענשען! נאָר ער ווייס אויך, וואָס עס הייסט שלאָגען זיך מיט ווינדמיהלען; וואָס עס בעטייט, אייביג אויסגעלאַכט צו ווערען; דער הוזק זאָל שטענדיג דערעסען!

פֿון ערשטען קלאַס אָן (דערצעהלט ער) ביז׳ן ענדיגען די אוניווערזיטעט, זיין גאַנץ לעבען, האָט מען אַלץ פֿון איהם הוזק געמאַכט. פֿאַר וואָס? — ער אַליין ווייסט נישט... מן הסתם ערשטענס דערפֿאַר, וואָס ער איז געבוירען אַ יוד; צווייטענס דערפֿאַר, וואָס ער הייסט (ערלויבט זיך צו הייסען?) חמיעלניצקי!.. צווישען אונז גערעדט — זאָגט ער — קום איך נישט אַרויס פֿון פּראָצענטניקעס און שווינדלער... די מייניגע קומען אַרויס פֿון שטעדטיל „חמיעלניק", הייס איך דעריבער חמיעלניצקי... אָבער...

און אַזוי ווייטער... חמיעלניצקי איז אויך דער איינציגער, וואָס האָט געהאָלפֿען יודימען, ער זאָל קריגען די שטעלע אין באַד־אַנשטאַלט...

צי האָט ער איהם געוואָלט לויז ווערען פֿון וואַרשוי? עס זעהט נישט אויס! —

ישראל שווערנעמוטה.

בריעף פֿון בערדיטשעב.

א.

אונזער שטאָדט ווערט אומעטום בעטראַכטעט אַלס איינע פֿון די יודישע צענטרען, אַלס אַעיר וָאֵם בְּיִשְׂרָאֵל, אַלס דאָס „האַרץ" פֿון אַ גאַנצען ראַיאָן. אַ שטיק אמת איז אפשר טאַקי דערינען דאָ: אונזער שטאָדט כאַראַקטעריזירט ווירקליך די יודישע בעפֿעלקערונג פֿון דעם גאַנצען ראַיאָן און זי קען דינען פֿאַר אַ מאָס אָבצומעסטען דעם מאַטעריעלען און גייסטיגען צושטאַנד פֿון דער גאַנצער געגענד. עס וועט אַלזאָ די לעזער אפשר אינטערעסירען זיך צו בעקענען מיט דעם לעבען פֿון אונזערע ברידער דאָ, אום פֿון דעם אָבצולערנען אַ בִּנְיַן־אָב אויף דער גאַנצער געגענד.

נאָר קוֹדם כָּל מוז איך אייך בעקענען מיט דער איינטהיילונג פֿון די איינוואָהנער פֿון אונזער געבענשטער שטאָדט.

די מענשען בִּכְלָל ווערען איינגעטהיילט אין פֿערשיעדענע מִינִים טהיילונגען: קלוגע און נאַראָנים, מיוחסים און נידריגע, געבילדעטע און עַמֵי־הָאָרֶצים, רייכע און אָרימע א. ז. וו. אַז איך וויל אויך איינטהיילען די איינוואָהנער פֿון אונזער שטאָדט אין 2 טהיילען, מוז איך מוֹדה זיין אַז איך געפֿין ניט קיין ווערטער אום ריכטיג צו בעצייכענען וואָס איך מיין. פֿון די 53 טויזענד יודישע נְשָׁמוֹת וועלכע ס׳איז אָנגעצייכענט געווען זיך צו קוויקען מיט׳ן רֵיחַ פֿון דער גנילאָפּיאַטקע איז נור איין זאַך געוויס: אַז 43 טויזענד פֿון זיי זענען — פָּשוּט קַבְּצָנִים!

„קבצנים" — ניין נאָך נישט דאָס האָב איך געמיינט, פֿון דעם וואָרט קענט איהר נאָך ניט פֿערשטעהן וואָס די 43 טויזענד נפשות שטעלען פֿון זיך פֿאָר. בעסער וועט מיך פֿערשטעהען אַ בערדיטשעווער איינוואָהנער ווען איך וועל זיי איהם אָנרופֿען „פּיסקיוואַטע" — „פּיסקיוואַטע" דאָס הייסט בַּעֲלֵי־בַּתִּים פֿון די „פּיסקים", דאָס איז ניט גלאַט אַזוי געוועהנליכע קבצנים, הייזער־שלעפּער וואָס געהען אַרום נאָך נְדָבוֹת; דאָס זענען, עַל פִּי רוֹב, בַּעֲלֵי־מְלָאכוֹת, לאַסט־טרעגער, פֿוהרמאַנעס, וואַסערפֿיהרער א. ז. וו. די ווייבער זענען מעהרסטענטהיילס: אַמ׳ען, וועשענס א. ז. וו. די „פּיסקיוואַטע" האָבען אויך אונטער זיך אַ אינטעליגענץ: מְלַמְּדִים, בעהעלפֿער׳ס, „שרייבערס" (וואָס לערנען מיידליך שרייבען) און עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים׳ניקעס. די גאַנצע חאָפּטע האָבען יעדאָך צווישען זיך איין אַלגעמיינע אייגענשאַפֿט: זיי שלאָגען זיך אַלע איינאיינעם, ווי אַ פֿיש אין וואַסער, איבער אַ טרוקענעם ביסען ברויט, וועלכער איז ביי זיי אַ גאַנץ זעלטענער גאַסט!

און נאָכדעם אַלעמען שיינט מיר אַז איהר האָט נאָך אַלץ ניט דעם ריכטיגען בעגריף וואָס הייסט אַ „פּיסקיוואַטער", נאָר בעסער דאָס אייך צו ערקלערען בין איך שוין בֶּאֱמֶת ניט אימשטאַנד. אפשר וועט אייך אַ מאָל די געלעגענהייט פֿערטראָגען צו אונז אויף די ברעגעס פֿון דער גנילאָפּיאַטקע, וועל איך אייך אַרויספֿיהרען אויף אונזער מאַרק, זיך מיט אייך דורך־געהען צום פֿיש־פּלאַץ, מיט אייך בעזוכען דעם האָליך־הויף וואו עס ווערט פֿערטהיילט מָעוֹת עֵצִים — דעמאָלט אפשר וועט איהר זיך קענען פֿאָרשטעלען די אֱמֶת׳ע צוּרָה פֿון אונזערע 43 טויזענד „פּיסקיוואַטע".

דאַגעגען געהט נאָך איבער די איבריגע 10 טויזענד איינוואָהנער אַ שווערע שְׁאֵלָה־וּתְשׁוּבָה. אַ טהייל חֲכָמִים ווילען האָבען אַז לויט די פֿיינע טואַלעטען פֿון זייערע ווייבער אין טעכטער, מיט וועלכע זיי טהוען בעצירען אַלע שַׁבָּת אונזער „נעווסקי" קען מען זיי בעטראַכטען אַלס פֿערפֿונדעוועטע בַּעֲלֵי־בַּתִּים; די אַנדערע דאַגעגען זענען איבערצייגט אַז די סאַמעטענע און זיידענע קליידער מיט די פֿיקסענע ראָטאָנדעס נאָכ׳ן לעצטען זשורנאַל, זענען ניט מעהר ווי פֿאַר מַרְאִית־עַיִן... אינעווייניג אָבער פֿייפֿט אויך דאָ דער דלוּת גרויליך; אויך זיי ווייסען ניט ה י י נ ט פֿון וואַנען מע וועט איבערלעבען דעם מ אָ ר ג ע נ ד י ג ע ן טאָג, און ביי די סוֹחֲרִים׳ליך וואָלט אפשר ליעבער געווען די עטליכע רובעל וואָס זיי לייזען דעם טאָג האַלטען אויפֿ׳ן וועקסעלע וואָס „לויפֿט" אָן איינינע מאָל אין חודש — געוועהנליך דען 11־טען, דען 15־טען, דען 20 טען, דען 25־טען און 30־טען, חוץ נאַטירליך „קליינינקייטען" וואָס האָבען ניט קיין בעשטימטע טעג — נאָר וואָס קענען זיי, פּראָסטע מענשען, טהון אַז זייערע פְּלוֹנִית׳טעס, די „וועלטליכע" דאַמען, פֿערשטעהען אַנדערש.

וּבְכֵן, איז אַלזאָ אונזער שטאָדט איינגעטהיילט אין 2 טהיילען: אין קַבְּצָנִים און אין אֶבְיוֹנִים, נאָר דאָס איז נאָך ניט אין גאַנצען. אונזער שטאָדט טהיילט זיך נאָך אויף: נייעשטעדטיגע און אַלטשטעדטיגע. איהר וועט שוין אַליין מִסְתָּמָא פֿערשטעהען אַז די נייעשטעדטיגע מיינט מען ד אויפֿגעקלעהרטע, די אינטעליגענץ, ווי מע רופֿט עס היינט, און די אַלטשטעדטיגע מיינט מען די אַלטמאָדישע פֿ ר ו מ ע יודען.

נאָר אויב איהר מיינט טאַקי אַז די נייעשטעדטיגע זענען מַשְׂכִּילִים און די אַלטשטעדטיגע — חֲסִידִים האָט איהר אַ ווילדען טָעוּת. דער יֵצֶר הָרַע האָט ביי אונז אויף דער אַלטער שטאָדט בה"ש ניט קיין ערגערע אַכְסַנְיָא ווי אויף דער נייער שטאָדט. דער חִלּוּק איז ניט מעהר — טאַקע ווידער אַמאָל פֿאַר מראית־עין! אויף דער אַלטער שטאָדט טראָגט מען לאַנגע בִּגְדֵי מֶשִׁי, מע דאַווענט אין רַבִ׳ס קלויז און מע זידעלט די ציוניסטען פֿאַר וואָס זיי ווילען אַראָבברענגען מָשִׁיחַ׳ן פֿאַר דער צייט און פֿאַר וואָס איינינע פֿון זיי שניידען ניט די נעגעל בְּסֵירוּגִין; און אויף דער נייער שטאָדט — טראָגט מען פֿרעק מיט צילינדער׳ס, מע געהט „הערען" דעם קאַנטאָר אין קאָהר־שיל און מע זידעלט די ציוניסטען דערפֿאַר וואָס זיי פֿערנעמען זיך מיט „פּוסטע נאַרישקייטען, מיט „קינדערשע פֿאַנטאַזיען". מעהר שווער איך אייך בֶּנֶאֱמָנוּת אַז איך זעה ניט קיין שוּם חלוּק פֿון אונזערע „אַלטשטעדטיגע" ביז אונזערע „נייעשטעדטיגע".

נאָך איין צעטהיילונג מוז איך דאָ נאָך דערמאָנען כדי איהר זאָלט מיך פֿערשטעהען שפּעטער, אַז מיר וועלען שוין שמועסען פֿון די מַעֲשִׂים טוֹבִים פֿון אונזערע שטאָדט־לייט. דאָס איז די צעטהיילונג אויף: די העכערע און די נידעריגערע וועלט. די העכערע וועלט בעשטעהט, ווי איהר קענט זיך אַליין מערקען, אויס די „אַריסטאָקראַטען" און די נידעריגערע וועלט — אויס א ו נ ז ע ר ע ב ר י ד ע ר, אויס דעם פָּשׁוּט׳ן עוֹלָם. מיט די 2 סאָרטען פֿון אונזערע איינוואָהנער ווען איהר ווילט זיך בעקענען קען איך אייך געבען די בעסטע עֵצָה: זייט זיך מַטְרִיחַ און קויפֿט אַ בילעט אין קלוב אַריין, אָדער נאָך בעסער: אויף דער „יודישער יאָלקאַ" און דאָרט וועט איהר זעהען אונזער אַריסטאָקראַטיע אינ׳ם גאַנצען גלאַנץ פֿון איהר פּראַכט. און ווידער זייט זיך מטריח און קויפֿט אַ בילעט אין זאַגער׳ס טעאַטער בְּשַׁעַת עס געהט אַ פֿאָרשטעלונג ווי לְמָשָׁל „יודיל דער פֿאַקטאָר", וואו די אַקטיאָרען שטעלען קינציג פֿאָר — וואָווקולאַקעס אַלס יודען, — און איהר וועט דאָרט טרעפֿען אונזער גאַנצע ג ע וו ע ה נ ל י כ ע יודישע וועלט הֵן מיט לאַנגע וְהֵן מיט קורצע קאַפּאָטעס, הן מיט היט והן מיט קאַשקעטען.

אַצינד אויב איהר האָט שוין אַ שטיקיל בעגריף פֿון אונזערע גנילאָפּיאַטעוויקער יודישע קינדער קענען מיר שוין געהען ווייטער און זיך בעקענען מיט יעדען טהייל בעזונדער און מיט אַלע זייערע געדאַנקען און זייערע מעשׂים. נאָר ווייל דער בריעף האָט זיך שוין אַביסעל צו לאַנג פֿערצויגען, וועלען מיר דאָס אָבלייגען ביז'ן צווייטען בריעף, וועלכען איך האָב בְּדֵעָה איך צו שרייבען בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרוֹב — זאָגט'זשע: אָמן!

אַ היגער.

מען שרייבט אונז:

אַ חובב־ציון פֿון הַייסין (פּאָדאָל. גוב.): דער געוויסער רעדנער, ה' ווילענסקי, האָט די לעצטע צייט בעזוכט אונזער שטאָדט; אין זיינע 5 רעדעס וואָס ער האָט געהאַלטען ביי אונז, האָט ער מיט וואַרימע ווערטער געוועקט אין די יודישע הערצער געפֿיהלען צו אונזער הייליגען לאַנד און ליעבע צו אונזער העברעאישער שפּראַך.

צום בעדויערען, האָט ער אָבער גאָר נישט אויפֿגעטהון. די סִבָּה דערפֿון איז — וואָס אונזערע גְבִירים זענען בִּכְלַל חֲסִידִים וועלכע שטעהען ווייט (אויך איינינע געגען) פֿון אונזער הייליגען געדאַנק. דערום האָבען זיי דעם רעדנער נישט געוואָלט הערען, און אויף זיי קוקענדיג האָט שוין דער הֲמוֹן־עַם אויך זיך דערווייטערט פֿון איהם, אַלזאָ איז דער רעדנער אַוועק געפֿאָהרען פֿון אונז, מיט דעם אייגענעם וואָס ער איז געקומען — און דעם ציוניזם האָט ער ביי אונז קיין שום הילף נישט געבראַכט.

נאָר אויב אונזערע חסידים האָבען דעם רעדנער, ה"ר ווילענסקי, ניט געוואָלט הערען רעדען, דערפֿאַר האָט זיי גאָט צוגעשיקט אַ רעדנער נאָך זייער גוסט נאָך. פֿאָריגע וואָך איז געקומען צו אונז "הַמַּטִּיף הַנִּשְׂגָּב הַנִּפְלָא, דער מְחַבֵּר פֿון טייערען סֵפֶר "מַעְיַן הַתַּלְמוּד"; (אַזוי איז געדרוקט אויף די קוויטליך וואָס מע האָט צו געקלעבט אין די בָּתֵּי מִדְרָשִׁים) דער רעדנער ווי באַלד ער איז נור געקומען, האָט ער תֵּיכֶף זיך געווענדעט צו אונזערע חֲסִידִים און האָט זיי אויסגעזאָגט דעם סוד אַז ער איז בְּפֵירוּשׁ לֹא לָנוּ — דַּוְקָא לְצָרֵינוּ, און צוליעב דעם האָבען זיי איהם גאַנ'ץ פֿיין אויפֿגענומען, און מע האָט איהם געעפֿענט אַלע בָּתֵּי מִדְרָשִׁים, אין וועלכע עס זענען זיך צונויף געקומען יעדען אָבענד פֿיעל מענשען, צו הערען זיין הייליגע דְרָשָׁה.

אין זיינע דְרָשׁוֹת האָט ער צום ערשטען געשאָלטען מיט דער תּוֹכָחָה די ציוניסטען, און דער עִיקָר די ציוניסטישע מַגִידִים; זיי זענען — זאָגט ער — אַלע אוֹכְלֵי טְרֵפוֹת, און מְחַלְלֵי שַׁבָּת, מע טאָר זיי ניט אַריין לאָזען אין קיין יודיש הויז! אַ מַבּוּל מיט קְלָלוֹת האָט ער אויסגעשאָטען אויף דעם "הַמֵּלִיץ" "הַצְּפִירָה" "דעם יוד", און דערצו האָט ער געעפֿענט פֿאַר'ן עוֹלָם דעם גֵיהֶנוֹם מיט'ן גַן־עֵדֶן, און האָט זיי געוויזען ווי אַזוי מע דאַרף זיין גוט אין פֿרום, און אַל'ן געשאָלטען די מַטִּיפִים און די "גאַזעטניקעס", אַזוי ווי עס פֿיהרט זיך צווישען די מאַרק־זיצערינס: און אויף די דְרָשׁוֹת לויפֿען מענשען, פֿון אַלע עקען שטאָדט, הערען, מען קוועלט דערויף און מע בעלוינט נאָך דערפֿאַר דעם מַגִיד מיט אַ שענער נְדָבָה!

עס אוז אַ יוֹשֶׁר אַז די ציוניסטען פֿון אַלע שטעדט, אין וועלכע דער מַגִיד וועט נאָך אָנקומען זאָלען גוט נאָכפֿאָרשען, וואָס און ווער ער איז?! ער בעריהמט זיך אַז ער האָט בריעף פֿון קאָוונער און פֿון לאָדזער רָב. וועלכע זאָגען אַלע עֵדוּת אַז ער איז אַ פֿיינער מענש, און דָרֶשׁ'ט גוט; עס איז נייטהיג צו וויסען, צי עס זענען ניט קיין פֿאַלשע בריעף, און צי איז ער נישט איינער פֿון דער געוויסער "לִשְׁכָּה הַשְּׁחוֹרָה".

מ. וויזענבערג פֿון וואַרשאַ: פּורים אָבענדס האָט מען געמאַכט פֿאַר אַלע 105 קראַנקע וואָס געפֿינען זיך איצט אין יודישען שפּיטאַל פֿאַר פּסיכישע קראַנקע אַ פּוּרִים־סְעוּדָה, דערביי האָט געשפּיעלט מוזיק און עס זענען פֿאָרגעשטעלט געוואָרען מיט אַ צויבערלאַטערנע פֿערשיעדענע סצענעס פֿון תַּנַ"ךְ: אָדָם מיט חַוָּה'ן, ווי די שלאַנג רעדט זיי אָן צו עסען פֿון עֵץ הַדַּעַת, ווי זיי ווערען אַרויסגעיאָגט פֿון גַן עֵדֶן, ווי קַיִן הרג'ט הֶבֶל'ן, ווי מען טרייבט די יודען קיין בָּבֶל, ווי מען שטעלט צוריק די מויערען פֿון יְרוּשָׁלַיִם א. ד. ג. און אַזוי האָבען די קראַנקע זעהר גוט געוויילט. צום סוֹף האָבען זיי פֿערבראַכט די צייט אין פֿערשיעדענע טענ'ץ, זיי זענען זעהר צופֿריעדען געוועזען און געדאַנקט די געעהרטע דאָקטורים ה"ה גאָלדסאָבעל, בערלין, וויזעל פֿאַר דעם פֿערגעניגען וואָס מען האָט זיי פֿערשאַפֿט לְכָבוֹד פּוּרִים.

ביי דער געלעגענהייט דאַנק איך אין נאָמען פֿון די אומגליקליכע קראַנקע די מִתְנַדְּבִים וואָס האָבען געשיינקט סְפָרִים צו לעזען און זענען ניט אַריין אין פֿאָריגען צעטעל. ד"ר צילקאָוו 7 סְפָרִים; א. כהנא 10; נ. זאַקס 16; א. צוקערמאַן 15; קאַדיזאַהן 8 ד"ר נוסבוים 5... דינעסזאָן 3; ה. ראַבינאָוויטש 2; פֿריעדבערג 1; קאַפּלאַן 1; פונק 1.

דוד זעליקאָוויטש פֿון קרינקי (גראָד. גוב.): ביי אונז איז געגרינדעט געוואָרען אַ חֶבְרָה "פּוֹעֲלֵי צְדָקָה", וועלכע בעשטעהט פֿון בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת. יעדעס מיטגליד צאָהלט ביים איינשרייבען 1 רובל און 3 קאָפּ. וועכענטליך, אָדער 1 רובל 44 קאָפּ. יעהרליך. דער צוועק פֿון דער חֶבְרָה איז אַז אין דער שלעכטער צייט זאָל אַ בַּעַל מְלָאכָה האָבען וואו צו לייהען אַ פּאָר רובל אָהן פּראָצענט. די זעלבע חֶבְרָה האָט בְּדֵעָה בעטען ביים גראָדנער גובערנאַטאָר מען זאָל ערלויבען גרינדען אַ חברה פֿאַר יודישע אָרימע לייט אין קרינק און אַרבייטען יעצט אויס די תַּקָנוֹת לויט די הייטינער חֶבְרָה, וועגען וועלכע "דער יוד" האָט אויספֿיהרליך בעקאַנט געמאַכט אין נומער 5.

דוד צבי יאַנקעליעוויטש פֿון אָוודיאָפּאָל (חערס. גוב.): אונזער חֶבְרָה "גְמִלוּת חֶסֶד", וועלכע האָט פֿאַרמאָגט אַ קאַפּיטאַל פֿון 300 רובל און פֿלעגט אָפֿט העלפֿען קליינע קרעמערליך מיט אויסלייהען אַ פּאָר רובל אָהן פּראָצענט, האָט זיך איצטער מְיַישֵׁב געוועזען און האָט פֿאַר די גאַנצע 300 רובל געקויפֿט אַ מאַשינע אויף מַצוֹת באַקען, און ווייל דער הונגער האָט אונזער שטעדטיל אויך געטראָפֿען מיט אַלע זיינע שרעקען איז ניט דאָ ווער עס זאָל באַקען מַצוֹת, און די חֶבְרָה "גְמִלוּת חֶסֶד" וואָס אין אַזאַ שלעכט יאָהר וואָלט זי געקענט מיט עפּיס העלפֿען, האַלט זיך מיט דער מאַשינע... און וואָס האָט געטויגט די מאַשינע, ווען דאָס באַקען קאָסט ניט ביליגער ווי ביי בעקער? די חֲסִידִים זענען כְּלָל ניט צופֿריעדען מיט דער מאַשינע, זיי זאָגען אַז אין דעם ליגט עפּיס אַ מִין אֶפִּיקוֹרְסִישׁ, בעקערס באַקען קאַליכיגע מַצוֹת און די מאַשינע פּירקאַנטיגע. זאָל שוין זיין פּירקאַנטיגע מַצוֹת, וואו נעמט מען אָבער מעהל אויף מַצוֹת? שרייען די אָרימע לייט. מיט דער טרויריגער פֿראַגע פֿאַר אַזאַ פֿרעהליכען יוֹם טוֹב ווי פֶּסַח זענען ביי אונז איצטער אַלע פֿערנומען.

י. ה. ליפּשיץ פֿון בערדיטשוב. (קיעוו. גוב.): אין דעם פּורים־נומער פֿון "יוד" האָט ה' "אמת" געראָטען אַז מען זאָל אין די יודישע שטעדט און שטעדטליך היינטיגען פּורים אויפֿקלעפּען מוֹדָעוֹת אין אַלע שולען וועגען הילף פֿאַר אונזערע הונגעריגע ברידער אין בעסאַראַביען, האָט מען היינטיגען פּורים אין איינעם פֿון אונזערע בָּתֵּי מִדְרָשִׁים אַנשטאַט מוֹדָעוֹת איבערגעלעזען פֿאַר דעם גאַנצען עוֹלָם דעם גאַנצען אַרטיקעל וואָס איז געדרוקט אין "יוד" וועגען די הונגעריגע און עס איז טאַקע באַלד נעוואָרען עטליכע רובל פֿאַר די הונגעריגע.

שרה מינדל קריטשעווסקי פֿון פּערעיאַסלעוו (פּאָלט. גוב.): אונזערע גימנאַזיסטקעס האָבען מוֹדִיעַ געוועזען אַז זיי נעמען זיך אונטער לערנען אָרימע קינדער אומזיסט. עס האָבען זיך באַלד געפֿונען אַזוינע קינדער און דַוְקָא ניט ווייניג. די גימנאַזיסטקעס לערנען מיט זיי געטריי, נאָר זעהענדיג ווי זיי געהן נעביך אָבגעריסען און האַלב־נאַקעט האָבען זיי צוזאַמען געמאַכט געלד, געקויפֿט סְחוֹרָה און טאַקע אַליין זיי אויפֿגענייט קליידער. אויסער דעם האָבען זיי געקויפֿט ביכער און געמאַכט אַ ביבליאָטהעק און מען גיט די קינדער לעזען. אויך אַלע ביכער וואָס מען דאַרף צום לערנען און אַלע נייטהיגע זאַכען צום שרייבען בעקומען די אָרימע קינדער אומזיסט. די גאַנצע שטאָדט איז די אומזיסטיגע לעהרערינס דאַנקבאַר און בענשט זיי. איין זאַך ברויכט מען אויפֿמערקזאַם צו מאַכען: פֿאַר וואָס געפֿינט זיך ניט אין דער ביבליאָטהעק קיין איינציג בוך וועגען יודישער געשיכטע.

ב"ש"ש פֿון קעניגסבערג (פּרייסען): אונזער ראַבינער ד"ר מונק האָט מען אין בערלין אויסגעקליבען אַלס ראַבינער. אויף ה' מונקס אָרט ווערט יעצט ביי אונז געקליבען ד"ר נאבעל אויס קעלן. ד"ר נאבעל איז איינער פֿון די ערגעבענסטע ציוניסטען. מיר אַלע ווינשען ער זאָל ביי אונז בלייבען ראַבינער.

— היינטיגען חודש האָט די היגע געמיינדע פֿערלאָרען איינעם פֿון איהרע וויכטיגע מענשען, ה"ר הירש ליפּמאַן ז"ל, וועלכער איז געווען דער גרינדער און פֿיהרער פֿון דער חֶבְרָה "הַכְנָסַת אוֹרְחִים", זיין גאַנצע צייט האָט דער זעלטענער מענש אַוועקגעגעבען די אָרימע לייט, אליין פֿלעגט ער זאַמלען געלד, דאָנערשטאָג און פֿרייטאָג אַליין איינגעקויפֿט "אויף שבת" פֿאַר די אָרימע לייט, זאָגאַר אַליין געהאָלפֿען קאָכען און אַליין זיי טהיילען. די מִצְוָה פֿון הַכְנָסַת אוֹרְחִים איז איהם געוועזען טייערער פֿון אַלעס אין דער וועלט. ער האָט אויך אַ שפּאַר־קאַסע פֿאַר חברה הכנסת אורחים געמאַכט און צו דעם צוועק 15 הונדערט מאַרק איבערגעלאָזט.

שוין 14 טעג אַז מען קלויבט איין אַנדער מְנַהֵל פֿאַר הַכְנָסַת אוֹרְחִים, צום בעדויערען אָבער וועגען די מַחֲלוֹקֶת'ן וואָס קומען פֿאָר צווישען צוויי צְדָדִים האָט מען נאָך קיינעם ניט אויסגעקליבען און דער־וויל ליידען נעביך די אָרימע לייט.

די יודישע וועלט

עסטרייך. = דר. הערצל וועגען קאָלאָניזאַציאָן פֿון ציפּערן. דער Jewish Chronicle איז מודיע, אַז די פֿראַגע וועגען קאָלאָניזאַציאָן פֿון ציפּערן איז בעקלערט געוואָרען קירצליך אויף אַ זיצונג פֿון וויענער אַקציאָנסקאָמיטעט. דר. הערצל האָט געזאָגט זיין מיינונג, אַז דער וויענער אַקציאָנסקאָמיטעט אַלס איין אָרגאַן וועלכער טהוט דעם ווילען פֿון קאָנגרעס האָט נישט דאָס רעכט צו שטיצען די קאָלאָניזאַציאָן אין איין אַנדער לאַנד אויסער ארץ ישראל. ווען אַ יודישע קאָלאָניזאַציאָנס-געזעלשאַפֿט וועט נעהמען אויף זיך די זאך, דאַן וועט מען קענען פֿאָרלעגען דעם פּראָיעקט דעם קינפֿטיגען קאָנגרעס, צום בעקלערען. נאָר ביז דאַן טאָרען זיך נישט פֿערנעהמען דערמיט נישט דער וויענער קאָמיטעט נישט די ציוניסטישע פֿעראיינען. דעם בעשלוס האָט מען אויך מודיע געווען ה' דוד טריטש, אַלס ער האָט פֿאָרגעלעגט זיין פּראָיעקט דעם וויענער קאָמיטעט. די וויענער ציוניסטען האַלטען פֿונדעסטוועגען שטארק פֿון טריטש'ס פּראָיעקט, אַלס אַ מיטעל צו העלפֿען דורך איהם די אָרימע און בעדריקטע יודען.

= וועגען עליל ת-דם. די אַנטיסעמיטישע בלעטער אין עסטרייך זענען מלא-שמחה; ווי האָבען אַ נייעם עדות אַז יודען דאַרפֿען בלוט אויף פסח, און דער עדות איז אַליין אַ יוד. דאַרף מען אַ כשר'ערען עדות? אַ יוד, לעאָפּאָלד לאַנדוי פֿון פפאַרצהיים, האָט אַריינגעשריעבען אַ בריעף צו דעם אַנטיסעמיטישען בלאַט "וויענער דייטשעס פֿאָלקסבלאַט", אין וועלכען ער בעשטעטיגט אַז עס איז דאָ צווישען יודען אַ קאַבאַליסטישע סעקטע וועלכע דאַרף האָבען בלוט אויף פסח, און דער מערדער הילזנער איז אויך געווען פֿון דער סעקטע. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען אַז דער לאַנדוי איז שוין איינמאָל געזעסען אין אירענהויז. און די עסטרייכיש-איזראעליטישע אוניאָן האָט בעקומען וועגען דעם אַ בעשייניגונג פֿון בעצירקסאַמט פפאַרצהיים.

= פּאָלנאער פּראָצעס. דער פּראָצעס פֿון הילזנער וועט קירצליך פֿאָרקומען אין קאַסאַציאָנסגעריכט. מען האָפֿט אַז דער קאַסאַציאָנס-געריכט וועט הייסען נאָך אַמאָל איבערזעהן דעם משפט. דער אַדוואָקאַט פֿון הילזנער דר. אוירעדניצשעק האָט געזאַמעלט פֿיעל מיינונגען פֿון געלערנטע וועגען דער עקספּערטיזע פֿון פּולנא'ער דאָקטוירים און איז זיכער, אַז הילזנער וועט ווערען אין גאַנצען ריין.

= אַ דעמאָנסטראַציע געגען דר. ביק. אין לעמבערג איז געווען אַ גרויסע דעמאָנסטראַציע פֿאַר דעם הויז פֿון דעפּוטאַט דר. ביק וועלכער האָט געראַטהען אויסצוקלויבען אַלס דעפּוטאַט דעם מיניסטער דר. פּיענטאַק. בערך הונדערט יודישע דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען און סטודענטען זענען דורכגעגאַנגען פֿאַר דעם הויז פֿון דר. ביק און געשריען "פּערעאַט ביק"! (אַ מפּלה אויף ביק!). אַזאַ דעמאָנסטראַציע איז אויך געווען פֿאַר דעם הויז פֿון דער יודישער קולטוסגעמיינדע, וואו דר. ביק איז פּרעזידענט.

= יודישע הויזירער אין עסטרייך. אין פּאַרלאַמענט איז פֿאָרגעלעגט געוואָרען איין אַנטראַג, אַז מען זאָל ערלויבען קהלות וועלכע בעשטעהן פֿון מעהר אַלס 5.000 איינוואָהנער צו פֿערוועהרען הויזירער, זיי זאָלען האַנדלען ביי זיי אין שטאָדט. ווען דער אַנטראַג זאָל אָנגענומען ווערען, שטעהען טויזענדער יודישע פֿאַמיליען אין געפֿאַהר צו פֿערלירען זייער פּרנסה.

*

רוסלאַנד. = פֿון די פּראָטאָקאָלען פֿון דער חברה צו שטיצען אַקערבויער און בעלי מלאכות אין ארץ-ישראל. עס איז פֿאָרגעלייענט געוואָרען אַ בריעף פֿון ועד-הפועל, אין וועלכען ער פֿאָדערט שטיצע פֿאַר דער יפו'ער שולע ווייניגסטענס 1000 פֿראַנק מאָנאַטליך, דער ועד-הפועל שרייבט, אַז אויף דעם אַנטראַג פֿון ה' גינצבורג האָט דער קאָמיטעט פֿערגרעסערט די שטיצע פֿאַר דער שולע מיט 2000 פֿר', נאָר ה' גינצבורג האָט געמיינט אַז דער קאָמיטעט האָט פֿאַר דער שולע נאָך געלד פֿון נדבות; עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען, אַז קיין אַנדער געלד איז נישטאָ. דערווייל איז די שולע שולדיג געלד 3260 פֿראַנק, און ווען דער קאָמיטעט וועט איהר נישט געבען באַלד שטיצע, וועט זי מוזען פֿערמאַכט ווערען.

ד"ר הימעלפֿאַרב האָט פֿאָרגעלעגט, מען זאָל דערווייל געבען שטיצע 2000 פֿר', ביז ה' גינצבורג וועט געבען זיין דין-וחשבון וועגען דער שולע. ה' ליליענבלום האָט געזאָגט, אַז פֿאַר איינינגע יאָהר זענען די אויסגאַבען פֿון דער שולע נישט געווען אַזוי גרויס, נאָר ביסליכווייז האָט מען פֿערגרעסערט די אויסגאַבען אָהן דער ערלויבניש פֿון קאָמיטעט, און יעצט בעטרעפֿען די הוצאות פֿון דער שולע ביז 15,000 פֿר' יעהרליך. איידער צו בעקלערען די פֿראַגע, אויב מען זאָל געבען נאָך שטיצע דער שולע דאַרף מען פֿריהער פֿאָדערען ביי דעם ועד-הפועל, אַז ער זאָל ערקלערען די סבה פֿאַר וואָס האָבען זיך פֿערגרעסערט די הוצאות. — דער קאָמיטעט האָט בעשלאָסען צו שיקען ה' גינצבורג פֿאַר דער שולע 2000 פֿראַנק, אויף רעכנונג פֿון די נדבות וועלכע פֿליעסען איין פֿאַר איהר, מיט דער בעדינגונג אַז ה' גינצבורג זאָל געבען נור זאָפֿיעל געלד וויפֿיעל עס איז נייטהיג, אַז די שולע זאָל נישט פֿערמאַכט ווערען.

אין דעם זעלבען בריעף איז דער ועד-הפועל מודיע, אַז דער מצב פֿון די אַרבייטער איז זעהר שלעכט; 50 אַרבייטער אַרבייטען פֿאַר $^1/_5$ פֿראַנק אַ טאָג, און פֿיעל האָבען גאָר קיין אַרבייט נישט אָדער נור צייטענווייז. דערום פֿאָדערט דער ועד הפועל, אַז מען זאָל פֿערגרעסערן די שטיצע פֿאַר די אַרבייטער ביז 800 פֿר' מאָנאַטליך, ביז עס וועט זיך פֿערבעסערען די צייט. ה' ליליענבלום האָט געזאָגט, אַז די סבה פֿון דעם יעצטיגען קריזיס איז, ווייל עס איז ווייניגער געוואָרען אַרבייט אין די קאָלאָניעס און ווייל מען האָט פֿערקלענערט די פּרייזען פֿון די טרויבען, און דאַרום איז נישט צו האָפֿען אַז דער שטאַנד פֿון די אַרבייטער זאָל זיך געשווינד פֿערבעסערען. דער קאָמיטעט דאַרף, נאָך זיין מיינונג, נישט שפּייזען אַזאָלכע מענשען וועלכע וועלען פֿריהער אָדער שפּעטער מוזען פֿערלאָזען ארץ ישראל; מען דאַרף זיי נור געבען שטיצע אויף אַ קליינע צייט און ראַטהען די וועלכע האָבען גאָר קיין אַרבייט נישט זיי זאָלען אַוועקפֿאָהרען פֿון ארץ ישראל. ה' דיזענהאָף האָט געזאָגט, אַז דער קריזיס וועט קירצליך אַוועקגעהען; אין איינינגע חדשים וועט מען וויסען אַלעס קלאָר, און ביז דאַן דאַרף מען די אַרבייטער געבען שטיצע.

דער קאָמיטעט האָט בעשלאָסען צו געבען שטיצע די אַרבייטער 600 פֿר' מאָנאַטליך במשך פֿון 3 חדשים.

*** "די סטאַטיסטישע קאָרעספּאָנדענץ" ברענגט אינטערעסאַנטע ציפֿערן פֿון רוסלאַנד:

אין יאָהר 1894 זענען געווען חתונות,	געבוירען געוואָרען	געשטאָרבען
ביי פּראַוואָסלאַוונע 716,441	3,802,630	3,636,439
ביי קאַטאָליקען 33,562	160,983	104,882
ביי פּראָטעסטאַנטען 32,628	98,017	68,280
ביי יודען 37,328	117,493	63,761
ביי מאַחמעדאַנער 39,986	150,227	88,302

די אַלע ציפֿערן בעציהען זיך אויף דאָס אייראָפּעאישע רוסלאַנד, וואו עס ווערען גערעכענט 90 מיליאָנען איינוואָהנער און צווישען זיי 4 מיליאָן יודען. די ציפֿערן בעווייזען אַז חתונות זענען אונטער יודען $3^1/_4$ פּראָצענט, די צאָהל פֿון די געבאָרענע איז ביי יודען $2^3/_4$ פּראָצענט, די צאָהל פֿון געשטאָרבענע $2^1/_4$ פּראָצענט.

דערפֿון זעהען מיר אַז די צאָהל פֿון יודען ווערט פֿערגרעסערט ניט דערמיט וואָס ביי זיי ווערען געבאָרען מעהר קינדער, נאָר דערפֿון וואָס ביי יודען שטאַרבט אַ קלענערער פּראָצענט ווי ביי אַלע אַנדערע פֿעלקער פֿון רוסלאַנד. מיט יעדעם יאָהר ווערט די צאָהל פֿון יודען אין רוסלאַנד פֿערגרעסערט אונגעפֿעהר אויף 40,000, וואָס מאַכט אויס מעהר ווי 4 פּראָצענט פֿון דער פֿערגרעסערונג ביי די איבריגע רוסישע אונטערטהאַנען.

= אַרבייטס-הילף. אין די הונגערנדע ערטער זענען דאָ הונ־דערטער בעלי מלאכות וועלכע געהען אַרום לעדיג און האָבען נישט קיין פּרנסה. כל זמן זיי האָבען געהאַט וואָס צו פֿערקויפֿען און צו פֿערזעצען האָבען זיי נישט געוואָלט נעהמען קיין נדבות. איצט בעטען זיי מען זאָל זיי געבען אַרבייט חאָטש פֿאַר אַ גאַנץ קליינעם פֿערדיענסט, בכדי זיי זאָלען נישט דאַרפֿען אָנקומען צו דעם קאָמיטעט. דער קאָרעספּאָנדענט פֿון "וואָסחאָד" ה' לאַנדער און אויך דער אָדעסער קאָמיטעט זענען געקומען אויף דעם געדאַנק צו געבען די בעלי מלאכות הילף נישט מיט געלד נאָר מיט אַרבייט. אַלס התחלה האָט ה' לאַנדער איינגעריכטעט אַרבייטסהילף פֿאַר 20 רימערס אין ביירמאַצשאַ. די רימערס אַרבייטען צוזאַמען אַלס איין אַרטעל אין איין אָרט אונטער דער השגחה

פון קאמיטעט. דער קאמיטעט קויפט די נייטהיגע מאטעריאלען, גיט ארויס ארבייט, פערשרייבט אלע אויסגעארבעטע זאכען און צאהלט געלד די ארבייטער פאר דער מלאכה. דער קאמיטעט וועט זיך אויך פערנעהמען מיט דעם פערקויף פון די אויסגעארבעטע זאכען. דער פערדיענסט נאך אבצוג פון די געלדער 12 רובעל מאנאטליך, וועלכע ווערען שוין אויסגעצאהלט די ארבייטער וועט אויך געהערען צום ארטעל. שוין איינעגע וואכען ארבייטען די רימערס אין בייראמצשא און עס געהט צו גאנץ גוט.

דאסזעלבע האט אויך געמאכט דער אדעסער קאמיטעט פאר נייטהערינס און מאדיסטקעס אין בענדערי.

= ווי עס שרייבט די „אדעסקי נאוואסטי" האט דער גובערנאטאר מודיע געווען דער יודישער קהלה אין אקערמאן, אז דער פינאנץ מיניסטער האט ערקענט פאר מעגליך צו געבען איהר איין אנלייהע 4000 ר' פון די רעסטען פון דער קאראבקע צו שטיצען די יודישע נויטבעדירפטיגע מיט דעם תנאי, אז די אנלייהע זאל ווערען צוריקגעגעבען במשך פון 10 יאהר און אז די גאנצע קהלה זאל ערב זיין פאר דער הלואה.

= א נדבה. אין סאן-פראנציסקא (אמעריקא) איז געשטארבען א מיליאנער קאפיטאן פריעדמאן און ער האט אבגעזאגט פאר זיין געבורטסשטאדט מיטוי (קורלאנד). -- 250,000 פראנק מיט דער בעדינגונג אז די העלפט פון דער סומע זאל געהן פאר א יודישע וואהלטהעטיגע חברה.

*

דייטשלאנד. = יודישע לעהרער סעמינאריען אין פרייסען. אין פרייסישען לאנדטאג האט דער רעפוטאט זענגער געהאלטען א לאנגע רעדע וועגען דעם אז יודישע שילער, ווערען געדריקט אין דער שולע און אז דער יודישער אמונה ווערט נישט אבגעגעבען דער אייגענער כבוד ווי אנדערע אמונות. ער האט אויך אנגעוויזען אויף דעם, אז די יודישע לעהרער-סעמינאריען געבען ניט זייערע שילער געוויסע רעכטעביים איינטרעטען אין מיליטער, ווי די קריסטליכע לעהרערסעמינאריען. יודישע סעמינאריען האבען זיך שוין איינינע מאל וועגען דעם געסטארעט און האבען גארנישט געפועל'ט. אויף דעם האט געענטפערט אין נאמען פון מיניסטעריום ה' קיגלער, ער האט ערקלערט אז די זאך איז ריכטיג לויט געזעץ. די שילער פון די יודישע סעמינאריען בעקומען נישט קיין ערלייכטערונגען וועגען מיליטערדינסט, ווייל ביים ענדיגען זענען זיי זיך ניט מתחייב איינצוטרעטען אין דיענסט לויט בעשטימונג פון מיניסטעריום פון פאלקסבילדונג. אצינד איז די שאלה: פאר וואס זענען זיי זיך ניט מתחייב די יודישע שילער איינצוטרעטען אין דיענסט? נאר די תשובה איז פשוט: ווייל מען וויל זיי נישט צונעהמען אין דיענסט!

= דער מיניסטער פון בילדונג האט געשיקט א בעפעהל צו פרייליין דערסטלינג, וועלכע האלט אויף א שולע אין בערלין, אז זי זאל נישט נייטהען די יודישע שילערינען צו לערנען דוקא די קריסטליכע אמונה, אויסער ווען די עלטערען פון די קינדער וועלען עס פערלאנגען. דער בעפעהל איז געשיקט געווארען וועגען אנקלאגע פון דער יודישער געמיינדע אין בערלין.

*

ארץ ישראל. = א בריעף פון ארץ ישראל. אין „המליץ" איז געדרוקט א בריעף פון אגראנאם א. זוסמאן, וועלכער פאהרט יעצט ארום אין ארץ ישראל צוזאמען מיט ה' א. גינצבערג אין שליחות פון אדעסער קאמיטעט. מיר נעהמען ארויס פון בריעף איינינע שטעלען:

איך בין יעצט אין דער קלענסטער יודישער קאלאניע „עין זיתים" נעבען צפת (גליל). איך האב שוין בעזוכט אלע יודישע קאלאניעס אין ארץ ישראל, און מיט דעם בעזוך אין „עין-זיתים" וועט זיך ענדיגען מיין רייזע פון איין קאלאניע צו דער אנדערער. איך בין געווען אין ירושלים, איך בין ארויפגעקלעטערט אויף די העכסטע בערג אין גליל, איך האב געשפאצירט ביים ברעג פון ירדן, איך בין געפאהרען אין מאנאט יאנואר אויף א קליין שיפעל אויף דעם ים-כנרת אונטער די הייסע שטראהלען פון דער זון, איך בין געווען אין דעם רייכען פרוכטבארען טהאל יזרעאל א. ז. וו. מיין רייזע וועל איך בעשרייבען נאכהער אין א בוך. יעצט קען איך אייך נור זאגען, אז ארץ ישראל שטעלט זיך מיר פאר אלס א געבענטשטע לאנד, וועלכעס וואלט קענען זיין א טייערער פערל, ווען עס וואלט איינשטעהן אין גוטע הענד.

איך מוז שרייבען דעם המשך פון מיין בריעף 3 ווייארסט פון „עין זיתים" -- נעבען דעם קבר פון ר' שמעון בן יוחאי. נעבען דעם קבר איז דא א שול, אין וועלכער עס קומען אפט איינוואהנער פון צפת צו לערנען תורה. דא האב איך געזעהן איין אלטען מאן וועלכער לערנט גאנצע טעג זוהר און פאסט 6 טאג אין וואך. ל"ג בעומר קומט מען זיך צוזאמען צו פייערען דעם בעקאנטען יום-טוב „הילולא דר' שמעון בן יוחאי".

צוויי וועגווייזער האב איך מיט מיר: איינער פון זיי איז ה' דוד שו"ב, וועלכער איז פון דר. הערצלים חסידים. ביידע קענען שען זינגען און האבען מיר געמאכט פיעל פערגניגען מיט זייערע העברעאישע ליעדער.

עס איז נישטא קיין שענערע בעצויבערענהערע בערג ווי אין גליל, אזוי, דוכט מיר, דארף זאגען א קינסטלער בעזוכענדיג די בערג און טהאלען פון גליל; עס איז נישטא פאר א קולטורנעם ערדארבייטער א בעסערע האטש שווערע ארבייט ווי אין דעם געבענטשטען גליל", אזוי דארף זאגען איין אגראנאם וועלכער פאהרט ארום אין גליל.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

עסטרייך. פראפ' טהוללי. די סדוטענטען פון לעמבערגער פאלי-טעכניקום זענען אין כעס אויף דעם פראפעסאר טהוללי, דערפאר ווייל ער האט צוגעהאלפען דעם מיניסטער ד"ר פיענטאק ער זאל אויסגעקליבען ווערען אלס רעפוטאט, און האבען געמאכט אלע טאג דעמאנסטראציעס געגען איהם. מען האט פערמאכט דערפאר דעם פאליטעכניקום. יעצט האבען די סטודענטען געשיקט א דעפעשע צום מיניסטער פון פאלקס בילדונג און איהם געבעטען מען זאל ווייטער לערנען אין פאליטעכניקום, כדי אלע סטונדענטען זאלען נישט דארפען ליידען צוליעב דעם פראפ' טהוללי, וועלכער האט מיט זיין אגיטאציע אויפגעבראכט די סטודענטען און אלע איינוואהנער.

*

רוסלאנד. פעטערבורגער קרימינאליסטען קאנגרעס. אויף דעם קאנגרעס פון די קרימינאליסטען (חכמים וועלכע זענען עוסק אין דעם ענין פון שטראפען) וועלכע איז קירצליך געווען אין פעטערסבורג איז פארגעלעגט געווארען א פראיעקט פון פרופ' דוחאוסקי וועגען „פריי לאזען פון בעשטראפטע אויף א תנאי", דאס הייסט ווען איינער ווערט דאס ערשטע מאל בעשטראפט צו זיצען אין געפענגניש, זאל מען איהם פריי לאזען מיט דעם תנאי, אז ווען ער וועט זיך נאך אמאל פערזינדיגען זאל מען צולייגען צום נייען פסק אויך דעם אלטען. דאס איז שוין איינגעפיהרט אין פערשיעדענע לענדער פון אייראפא און אמעריקא, און דער פראפ' דוחאווסקי האט פארגעלעגט מען זאל דאס זעלבע איינפיהרען אין רוסלאנד. די פערזאמלונג האט געפונען די זאך פאר ריכטיג און בעשלאסען זי פארצולעגען דעם יוצטיץ-מיניסטער.

דער פערדיענסט פון ארבייטער אין פאבריקען. לויט דער „זאמלונג פון ידיעות וועגען פאבריקס-געווערבע און רוסלאנד אין 1897 יאהר„ רעכענט „דער קיעוולייאנין" אויס וויפיעל די ארבייט פון די הויפט-פאבריקאציאנען פערדיענען דורכשניטליך.

	צאהל פון ארבייטער	ערהאלטען פערדיענסט אין מיליאנען ר'
בעארבייטונג פון וואלאנע זאכען	5,447,000	94,5
מעטאל ארבייט	2,143,000	60,2
קעראמישע פאבריקאציאן	1,433,000	23,9
שפייזע-פראדוקטען	859,000	14,7
בעארבייטונג פון האלץ	75,000	14,3
בעארבייטונג פון חיות-פראדוקטען	63,000	10,9
פאפיער פאבריקאציאן	46,000	5,7
כעמישע פאבריקאציאן	270,000	4,5
פערשיעדענע אנדערע פאבריקאציאנען	662,000	13,
	12,594,000	241,7

די טאבעלע ענטהאלט נישט קיין ידיעות וועגען בערגבוי און וועגען פאבריקאציאנען אויף וועלכע עס איז דא אקציז. פון די ציפערען זעהט מען ארויס, אז די ארבייטער פערדיענען דורכשניטליך בערך 200 ר' יאהרליך. דעם גרעסטען פערדיענסט האבען די ארבייטער פון מעטאל-זאכען, היינו 281 ר' יעהרליך, נאכהער געהען די ארבייטער פון העמישע פאבריקען, וועלכע פערדיענען 220 ר' יעהרליך, די ארבייטער פון הילצערנע זאכען פערדיענען בערך 191 ר', די ארבייטער פון שפייזעפראדוקטען וואלאקניסטע זאכען און פראדוקטען פון לעבעדיגע בעשעפענישען פערדיענען 173—171 ר' — פון פאפיר פאבריקאציאנען -- 124 ר'. דער דיפערענץ אין פערדיענסט קומט פון דעם, דאס אין איין פאבריקאציאן דארף מען מעהר און אין דער אנדערער וועניגער פראסטע ארבייטער, און דאס נישט אלע מיני פאבריקאטען ווערען גלייך געפאדערט. אם בעסטען פערדינען יעצט אין רוסלאנד ארבייטער פון מעטאל-זאכען, ווי שמיערען, שלאסערס, מאשיניסטען וכדומה, און ווייל די מיני ארבייט ווערען אלע מאל מעהר געברויכט, און וואס קלארער מען איז אין דעם פאך ווערט אלץ טייערער גערעכענט די ארבייט.

— געשעפטס-ידיעות. אלע פיליען פון רעגירונגס באנק האבען אנגעהויבען אנצונעהמען אויף אינקאסא וועקסלען, פראכטען, אנווייזונגען, טשעקען רעכנונגען, פראטעסטירטע ווסקסלען, טאלאנען פון רעגירונגס אנשטאלטען צו צאהלען אין א געוויסען טערמין, פאליסען פון פייער פערזיכערונגס-געזעלשאפטען געוואונענע אבליגאציעס, א. ז. וו. ווען די אינקאסא איז אין דערזעלבער שטאדט וואו די באנק איז, מוז מען איבערגעבען די פאפירען מיט א חדש פריהער פאר דעם טערמין, און ווען דיא אינקאסא איז אויף איין אנדערע שטאדט מוז מען איבערגעבען די פאפירען מיט דריי מאנאטען פאר דעם טערמין. אלס קאמיסיאן נעהמט די באנק $^{1}/_{10}$ % אבער נישט וועניגער וויא 25 קאפ'.

ווער עס וויל הערויסנעהמען א קבלה פון באנק אויף דעם וואס ער האט אריינגעגעבען צו אינקאסא, דארף ער בעזונדער בעצאהלען 15 ק"פ פאר א מארקע.

פרויען-דרוקעריי. אין מאסקווא עקזיסטירט שוין דאס צווייטע יאהר א דרוקעריי, וועלכע געהערט צו א פרוי און אין וועלכער ארבייטען אויסשליסליך יונגע מערכען. דאס געשעפט געהט גאנץ גוט.

*

דייטשלאנד. דייטשע קאלאניזאציאן אין פאלעסטינא. אין שטוטגארט עקזיסטירט איין פעראיין צו אונטערשטיצען דייטשע קאלאניזאציאן אין ארץ ישראל. דער פרעזעס פון דעם פעראיין איז פירשט קארל אוראך. ער זאמעלט יעצט געלד צו קויפען א שטיק לאנד צווישען גאזא און מעדזשעד, כדי צו גרינדען א קאלאניע פון 50 דייטשע פאמיליעס, פון וועלכע א טהייל וואהנט שוין אין ארץ ישראל און דער אנדער טהייל וועט בעשטעהן פון דייטשע קאלאניסטען אין דרום-רוסלאנד. צו קויפען די ערד דארף מען האבען 100,000 מארק. דער דייטשער קייזער, דער קעניג און די קעניגען פון ווירטעמבערג האבען געגעבען צו דעם צוועק צו 10,000 מארק.

צִיוֹן־לִיעדֶער.

VIII

שְׁטֶעה־אוֹיף!

נֵיין, לִיעבֶּער בְּרוּדֶער, אָרִימַאן!
שְׁטֶעה־אוֹיף! שְׁטֶעה־אוֹיף! עֶס אִיז פַארַאן
אַ גָאט אַ שְׁטַארְקֶער, לִיעבֶּער,
וָואס מַאכְט אִים לֶעבֶּען אַלֶע גְלַייךְ,
פוּן טְרוֹיעֶר — פְרֵייד, פוּן אָרִים — רַייךְ,
פוּן שְׁלַאפְּסְטֶען קִינְד — אַ גִבּוֹר...

נִיט פְרֶעג בַּיי׳ם רָב, נִיט פְרֶעג בַּיי׳ם גְבִיר;
דִי אַלְטֶע צָרוֹת וֶועלֶען דִיר
דֶעם רֶעכְטֶען וֶועג בַּאוַוייזֶען.
שְׁטֶעה־אוֹיף! שְׁטֶעה־אוֹיף! וַואש־אָב דֶעם שְׁטוֹיב,
וָואס פְּלֶעגְט דִיךְ מַאכֶען בְּלִינְד אוּן טוֹיב;
זַיי שְׁטַייף אוּן הַארְט וִוי אַייזֶען!

גֶענוּג, גֶענוּג צוּ קְנֵייטֶען לֵיים...
שְׁטֶעה אוֹיף! דִי מַאמֶע רוּפְט אַהֵיים!...
זָאלְסְט וִוי אַ אָדְלֶער פְּלִיהֶען!
אַ וֶועג אַ נַייעֶר הוֹיבְּט זִיךְ־אָן;
הֵייבּ־אוֹיף דַיין גְרוֹיסֶע אַלְטֶע פָאהְן,
דִי פָאהְן, דִי פָאהְן פוּן צִיוֹן!...

קַאלִיקֶעס.

ראָמאַן אויס דעם יודישען לעבען אין רוסלאַנד.

פון מ. ספעקטאר.

V.

לעוו אסיפאוויטש סאלאמאנאוו.

ער איז געוועזען איינער פון די פעהיגסטע יונגליך אין לאַווראָווע. די מְלַמְדִים האָבען זיך ניט געקענט אָבלויבען פון זיין ניט קעפּיל. אין בֵּית הַמִדְרָשׁ האָט ער זיך גערעכענט פאַר דעם בעסטען לערנער, זיינע עלטערען האָבען ערוואַרטעט אַז פון לייבעלען, ווי מען האָט איהם דאַן גערופען, וועט אויסוואַקסען אַ רָב, נאָר עס האָט זיך מיט איהם אַנדערש אויסגעלאָזט. אויף לייבעלען מיט זיין חַבֵר נחמן־ן פלעגט דאָס שטעדטיל זאָגען, אַז זיי זענען די ערשטע געוועזען וואָס האָבען דאָס אֶפִּיקוֹרְסוּת איינגעפיהרט אין לאַווראָווע.

ווען לייבעלע איז מיט דער חֶבְרָה געלאָפען אין דער וועלט לערנען זענען איהם די עלטערען נאָכגעלאָפען און איהם צוריק אומגע־
קעהרט פון מיטען וועג. מען האָט איהם באַלד אויך אָנגעטהון אַ קייט אויף דעם האַלז, ד. ה. חֲתוּנָה געמאַכט און דַוְקא מיט אַ רָב׳ס אַ טאָכ־טער, כְּדֵי לייבעלע זאָל אַריין פאַלען אין גוטע הענד. דער רָב האָט זיך אֲפִילוּ אין אָנהויב נעקוויינקעלט, נאָר לייבעלעס טאַטע האָט צוגעצאָהלט „אין בייטעל אַריין“. און עס איז גיך מיט מַזָל אַ שִׁידוּךְ געוואָרען. לייבעלען האָט מען צו דער חֲתוּנָה אויסגעקליידט אין בִּגְדֵי מַלְכוּת מיט אַ זיידענע קאַפּאָטע און מיט אַ פייענעם טוליפּיל. נאָך דער חתונה איז ער געזעסען ביים רב אויף קעסט, נאָר איבער פיעל טְעָמִים איז זיך לייבעלען ניט געזעסען. ערשטענס האָט ער פון לאַנג, כִּמְעַט פון די קינדעריאָהרען ליעב געהאַט גיטלען זיין חבר נחמן׳ס שוועסטעריל, וואָס האָט געהאַט אַ לאַנגען בלאָנדען צאָפּ, און ליכטיגע בלויע אויגען. ווי־פיעל ליעדער פלעגט ער אַליין מיט מְלִיצָה אָנשרייבען פאַר איהר און זיי אַ׳יין זינגען. ער האָט שוין לאַנג אָבגערעדט מיט איהר אַז ער וועט אַוועק לערנען אין דער גרויסער וועלט. און ווען ער וועט „ענדיגען“ וועלען זיי התונה האָבען. און צווייטענס האָט ער זעהר פיינט געהאַט זיין ווייב, ער האָט ניט געקענט אויף איהר קוקען. זי איז געוועזען דער הֵיפֶּךְ פון גיטלען: מיאוס, שלעכט און נאַריש, אויסער וואָס זי איז גע־וועזען עלטער פון איהם מיט אַ יאָהר זעקס, איז זי נאָך געוועזען צו דיק פאַר איהרע יאָהרען, האָטש מיידיל־ווייז פלעגען זי די יודישע ווייבער לויבען דערפאַר, זאָגענדיג „אַז דעם רָב׳ס טאָכטער איז אַ מויד ווי אַ שִׁיף, אַ פָּנִים ווי אַ טעלער“ א. ד. ג. נאָר לייבעלען איז זי ניט געפעלען האָטש האַקט און בראָקט איהם. דערמאַנען פון גֶט האָט ער מוֹרָא געהאַט פאַר זיינע עלטערען און ווידער האָט ער גוט געוואוסט אַז עס וועט גאָר ניט אַרויסקומען דערפון. זיין ווייביל וועט קיין גֶט ניט נעמען. ווי אויף צו־זעצעניש האָט זי איהם גראַדע ליעב געהאַט און פלעגט שטאָלצירען פאַר אַנדערע ווייבליך וואָס אַלע לויבען איהר מאַן אַז ער איז שען און קלוג, דערצו אַ גרויסער לַמְדָן, אַי ער האָט אַ שֵׁם רָע פאַר וואָס ער האָט געוואָלט אַנטלויפען ווערען איין אֶפִּיקוֹרֶס און איז ניט אַזוי פרום, וועט ער ביי איהר טאַטען אין הויז מוזען זיין פרום.

שווער און ביטער האָט זיך דאַן אויף קעסט געלעבט לייבעלען. אויסער דעם שווערס סְפָרִים האָט ער ניט געטאָרט אַריינקוקען אין איין אַנדער סֵפֶר. לייבעלעס פאָטער איז זעהר געוועזען צופריעדען וואָס ער האָט זיין זוהן אַריינגעגעבען אין אַזוינע גוטע הענד און האָט זעהר גע־שעצט זיין מְחוּתָּן מיט דער שניער. מעהר פון אַלעם האָט ער געליטען וואָס ער האָט ניט געטאָרט זיך זעהן מיט זיינע פריהערדיגע חֲבֵרִים אֲפִילוּ ניט מיט נחמן־ן, פון דעסטוועגען פלעגט ער זיך פאָרט אַמאָל בְּסוֹד סוֹדוֹת אַריינכאַפּען צו נחמן־ן.

חאָטש נחמן׳ן האָט מען אויך חֲתוּנָה געמאַכט, און אויך אַוועקגעזעצט ביי שווער און שוויגער אויף קעסט.“ נאָר נחמן האָט איין אַנדער מַזָל“, פלעגט לייבעלע זאָגען און איהם מְקַנֵא געוועזען, ער האָט ביי זיך אין „ספאלנע“ זיצענדיג אויף קעסט געקענט לעזען און לערנען וואָס ער האָט נור געוואָלט, זיין ווייב האָט איהם ניט נור ניט געשטערט, נאָר זי פלעגט איהם אָבהיטען פון טאַטע־מאַמע זיי זאָלען זיך ניט דערוויסען. פעסיל מיט איהר פראַסטקייט און גוט האַרץ האָט געגלויבט אַז אַלעס וואָס איהר מאַן טהוט איז גוט. ווען טאַטע־מאַמע האָבען אפילו אַ מאָל בער־מערקט אַז נחמן פיהרט זיך ניט ווי זיי ווילען האָבען זיי מיט אַ קרעכץ זיך ניט געמאַכט וויסענדיג. „אַז דער טאָכטער איז נִיחָא, מוז זיי אַוַדַאי זיין נִיחָא“. און נחמן האָט געלעבט ווי ער האָט געוואָלט. זיין הַיים, זיין פרוי זענען איהם געוואָרען ליעב, איהם האָט אויפגעהערט אַזוי שטאַרק ציהען אין דער וועלט אַריין. ער האָט דערווייל געשמאַק געלערנט און געהאַפט אַז שפּעטער, שפּעטער מיט דער צייט וועט ער נאָך פאָהרען.

לייבעלע פלעגט נחמן מְקַנֵא זיין, ער האָט אָנגעהויבען קומען צו איהם אָפטער צוזאַמען מיט איהם לערנען. ער האָט אויך איין מאָל דאָרט בעגעגענט גיטלען. זי האָט איהם דערזעהן האָט זי אַראָבגעלאָזט די אויגען, ער האָט איהר געוואָלט עפּיס זאָגען, נאָר זי האָט זיך שטאַרק פערשעמט און איז אַוועקגעגאַנגען. לייבעלע האָט דערנאָך געוויינט. זיין האַרץ איז איהם שיער ניט צוריסען געוואָרען. גיטעל איז וואָס אַ מאָל שענער געוואָרען און ער פלעגט זי אויף קיין מינוט ניט קענען פערגעסען.

אַז ער ליגט אָב בײַ נחמן'ן האָבען זיך דערוואוסט טאַטע מאַמע, שווער און שוויגער און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ מחלוקת. ער האָט ענדליך געזאָגט זיין פֿאָטער אַז ער האָט פֿיינט זיין ווייב און וויל זיך מיט איהר גט'ן, נאָר ער האָט איהם דערויף געענטפֿערט: „איך ווייס וואָס דיר ווילט זיך, דיינע יונגעלשע נאַרישקייטען ליגען דיר נאָך אין קאָפּ, ווילסט זיין אַ פֿריי פֿייגעלע, לויפֿען אין די שקאָלעס ווערען איין עפֿענטליכער אַפּיקורס, דערצעהלסט דו בָּבָא מַעֲשׂיוֹת אַז דו האָסט פֿיינט דיין ווייב". די מחלוקת'ן צווישען טאַטע־מאַמע, שווער און שוויגער און מיט דעם ווייב זענען נאָך גרעסער געוואָרען.

אין אַ שענעם פֿריה מאָרגען איז לייבעלע ווי אין וואַסער פֿערפֿאַלען געוואָרען און אפילו קיינעם קיין „זיי געזונד" ניט געזאָגט. ער איז שוין געוועזען ווייט פֿון לאַוראָווע. אין דער ערשטער שטאָדט, אין וועלכע ער איז געקומען, האָט ער מיט אַ בעזונדער כַּעס אַראָבגעוואָרפֿען פֿון זיך, ווי איין אַנטלאָפֿענער אַרעסטאַנט די קייטען, זיינע לאַנגע קליידער, די באָרד און פֵּאוֹת, אַלעס, אַלעס וואָס האָט נור געטראָגען אַ סימן פֿון אַ יודען און יודישקייט האָט ער פֿון זיך אַראָבגעוואָרפֿען און מיט אַ גרינגען זיפֿץ געזאָגט צו זיך: אַליין, אַליין בין איך, איך האָב איצט ניט מעהר קיין עלטערען, קיין שווער און שוויגער, איך האָב מעהר קיין ווייב ניט, איך בין אַליין, איך בין אַרויס פֿון דער איבּיגער טורמא און בין פֿריי, איך געהער קיינעם ניט, איך געהער דער וועלט און די וועלט געהער צו מיר, איך בין פֿריי, איך טראָג אויף זיך מעהר ניט קיין קייטען.

מיט אַ בעזונדער נִצָּחוֹן האָט ער עפֿענטליך אָנגעהויבען עסען טְרֵיפוֹת און רויכערען אים שַׁבָּת, האָטש אין אָנהויב איז איהם געוועזען דאָס טְרֵיפָה'נע עסען ווי אַ ביטערער רעצעפּט אויסטרינקען און דאָס רויכערען אַ ריין אָבקומעניש, ווייל ער האָט פֿריהער ניט גערויכערט, נאָר דערמיט האָט ער זיך געוואָלט איבער צייגען אַז ער איז שוין בֶּאֱמֶת פֿריי. איהם האָט זיך זעלבסט ניט געגלויבט אַז ער מעג שוין אַלעס טהון, עס האָט זיך איהם נאָך אַלץ אויסגעוויזען אַז טאַטע־מאַמע, שווער און שוויגער, דאָס ווייב און דאָס גאַנצע שטעדטיל ווילען זיך אַרויפוואַרפֿען אויף איהם. יעדען בעפֿרייטען אַרעסטאַנט ווייזט זיך נאָך לאַנג אויס אַז ער איז נאָך ניט פֿריי. מיט דער פֿרייהייט מוז מען זיך אויך געוואָהנען. און לייבעלע וואָס האָט זיין נאָמען אויך איבער געביטען אויף לעווו אָסיפּאָוויטש סאָלאָמאָנאָוו, האָט זיך אויך צו זיין פֿרייהייט געוואָהנט.

מיט אַ טהייל פֿון זיין נַדְן געלד וואָס ער האָט מיט זיך גענומען איז ער אין פֿיעל שטעדט אויסגעוועזען, נייע בעקאַנטשאַפֿט געמאַכט און איז געקומען קיין פּעטערסבורג. דאָ האָבען זיך זיינע שווער און שוויגער דערוואוסט ווי אַזוי זייער איידעמיל פֿיהרט זיך אויף, זיי האָבען געשיקט „אַ מענשען" וועלכער האָט קוים געפּועלט ער זאָל אָבגט'ן זייער טאָכטער און מען האָט לייבעלען נאָך „אין בייטעל צוגעצאָהלט".

ערשט איצט האָט ער זיך דערפֿיהלט ווי ער איז אין גאַנצען פֿריי, ערשט איצט האָט ער דערזעהן ווער און וואָס ער איז. צוויי און צוואַנציג יאָהר איז ער אַלט, און דאָ אין פּעטערסבורג האָט ער זיך ערשט דערוואוסט אַז ער איז יונג, געזונד, שען, אַז ער איז פֿעהיג און מען שעצט איהם דאָ מעהר ווי אַ סך אַנדערע יונגע לייט. ער וואוינט אין אַ שטאָדט וואו מען קען אַזוי פֿיעל אַרבייטען ווען מען איז נור ניט פֿויל, און לעווו אָסיפּאָוויטש איז ניט געוועזען פֿון די פֿוילע. ער האָט זיך שטאַרק גענומען צום לערנען און אַ דאַנק זיינע פֿעהיגקייטען האָט ער אין גיכסטען געהאַלטען עקזאַמען און אַריינגעטרעטען אין אוניווערזיטעט. ווי דער שטייגער איז האָט ער פֿאַר זיין שענקייט, לעבעדיגקייט און פֿעהיגקייטען שטענדיג געהאַט די בעסטע שטונדען אין די רייכסטע הייזער.

צו גוט האָט זיך איהם געלעבט אַלס סטודענט. צו גרינג איז איהם אָנגעקומען זיין לערנען אין דער צייט וואָס דאָס מעהר פֿון זיינע חברים־סטודענטען האָבען געלעבט אין גרויס אָרימקייט. און דעריבער טאַקע איז זיי דאָס לערנען אויך שווער אָנגעקומען. נאָר אין דעם אַלעמען איז לעווו אָסיפּאָוויטש געוועזען איין אויסנאַהם, און דאָס אַלעס האָט ער געהאַט צו פֿערדאַנקען זיך זעלבסט. קיין איבּריג געלד האָט ער קיין מאָל ניט געהאַט, אָדער ער האָט עס פֿערלעבט, אָדער ער האָט צוטהיילט זיינע חֲבֵרִים.

ער האָט געענדיגט דעם אוניווערזיטעט אַלס יוריסט, נאָר ווען ער איז אַריינגעטרעטען אין לעבען האָט זיך דערנאָך אויסגעוויזען אַז ער טאָר קיין אַדוואָקאַט ניט זיין. ער האָט זיך געוואָרפֿען צו פֿערשיעדענע געשעפֿטען און געענדיגט דערמיט, וואָס ער איז אַריינגעטרעטען אין איין אויסלענדערש קאָמיסיאָנס־הויז האָטש ער האָט זיך אומעטום געפֿונען פֿאַר פֿעהיג און איבערהויפּט האָט מען זיינע פֿעהיגקייטען געוואוסט ווי צו שעצען אין דעם קאָמיסיאָנס־הויז, נאָר איהם האָט זיך אַלץ ניט געזעסען אויף איין אָרט. ער האָט זיך פֿון דער שטעלע ענטזאָגט און זעלבסט געעפֿענט אַ האַנדעלס־הויז פֿון פֿערשיעדענע קאָמיסיעס אויס אויסלאַנד איבערהויפּט פֿון אייזען, פֿערשיעדענע מעטאַלען און מאַשינעס.

לעווו אָסיפּאָוויטש האָט אָנגעהויבען פֿערדינען שען געלד און אָנגעהויבען טראַכטען פֿון אַ נייַ לעבען, דאָס הייסט נעמען אַ פֿרוי פֿון היינטיגער וועלט, האָבען קינדער און זיי ערציהען ניט אַזוי פֿאַנאַטיש און ווילד ווי די עלטערען אין לאַוראָווע.

אָן די בלויע אויגען, אין וועלכע ער איז געוועזען פֿערליעבט, פֿלעגט ער נאָך עַד הַיּוֹם ניט איין מאָל אַ טיעפֿען זיפֿץ טהון, נאָר וואָס האָט ער געקענט העלפֿען, יענע האָט שוין דאַן קינדער געהאַט מיט איין אַנדערען מאַן.

לעווו אָסיפּאָוויטש האָט חתונה געהאַט מיט איין פּעטערסבורגער פֿריילין פֿון אַ יאָהר אכט און צוואַנציג. ער האָט זיך מיט איהר בעקאָנט נאָך אין די ערשטע צייטען ווען ער איז קיין פּעטערסבורג געקומען. פֿערשטעהט זיך אַז ער האָט ניט גענומען קיין נַדְן ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ יונגען מאַן, וואָס האָט זיך אַרויסגעהאַפּט פֿון דער פֿינסטערניש אין דער ליכטיגקייט.

די פֿריילין סאָפֿיאַ מאַרקאָוונאַ, פֿאַר וועלכע ער האָט חתונה געהאַט, האָט זיך אויס געצייכענט דערמיט וואָס זי האָט געענדיגט אַ שטיקיל פּאַנסיאָן און זיך געקענט אָנטהון נאָך דער לעצטער מאָדע. נאָר אַליין איז זי געוועזען אַ לאַנגע, אַ דאַרע, אַ שמאָלביינערדיגע און האָט ליעב געהאַט אַ סך צו רעדען און זיך געהאַלטען העכער פֿאַר איהר מאַן, ווייל זי איז דאָך אַ געבוירענע פּעטערסבורגער און אַ היינט־וועלטיגע, געענדיגט אַ פּאַנסיאָן, געשפּיעלט אַביסעל פּיאַנאָ, און ער — האָטש ער זעהט יעצט אויס ווי אַ געבוירענער פּעטערסבורגער, נאָר זי ווייסט דאָך אַז ער איז אַ געוועזענער „יאָלד".

אין אָנהויב פֿלעגט ער דערפֿאַר אַליין אַביסעל דֶּרֶךְ אֶרֶץ האָבען פֿאַר איהר, נאָר דערנאָך האָט ער דערזעהן אַז האָטש זי האָט געענדיגט אַ פּאַנסיאָן איז זי אַליין זעהר אַ פּוסטע. קיין זאַך האָט איהר ניט אינטערעסירט אין לעבען אויסער איהרע קליידער מיט דעם מאָדנע היטעלע מיט אַ סך קאָליערענדיגע פֿעדערען. רעדען האָט ער מיט איהר ניט געהאַט פֿון וואָס. פֿון ליטעראַטור האָט איהר אינטערעסירט נור דער טהייל אין די טעגליכע צייטונגען, וואו עס איז בעשריעבען ווער עס האָט זיך געהאָנגען, ווער זיך דערטרונקען, וועמען מען האָט בעגַנְבֶ'ט אָדער געהַרג'עט. זי איז געוועזען ניט קיין שלעכטע, נאָר איין זאַך פֿלעגט זי פֿערדריסען, וואָס אויף די אָבענדען, ווען פֿיעל דאַמען און פֿריילין פֿלעגען געהן דעקאָלטירט מיט אָפֿענע הערצער און פּלייצעס און נאַקעטע הענד, פֿלעגט זי מוזען געהן געשפּיליעט דאָס קלייד ביז אין האַלז און טראָגען לאַנגע אַרבעל כִּמְעַט ביז אין די פֿינגער; איהרע געוועזענע חֲבֵרְת'עס האָבען געוואוסט פֿאַר וואָס זי איז אין כַּעַס.

(פֿאָרטזעטצונג קומט)

פֿיר די הונגעריגע אין בעסאַראַביען

האָבען מיר ערהאַלטען פֿון ה' אברהם נחמזאָהן 5 רו"כ.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer Krakau.